

Persconferentie

Brussel, 2 maart 2011

ATLAS VAN BELGIË

Politieke geografie

Landschap, platteland
en landbouw

Steden

Wonen

Economische activiteiten

Bevolking

ATLAS VAN BELGIË 2011

OVERZICHT VAN DE 6 THEMATISCHE DELEN

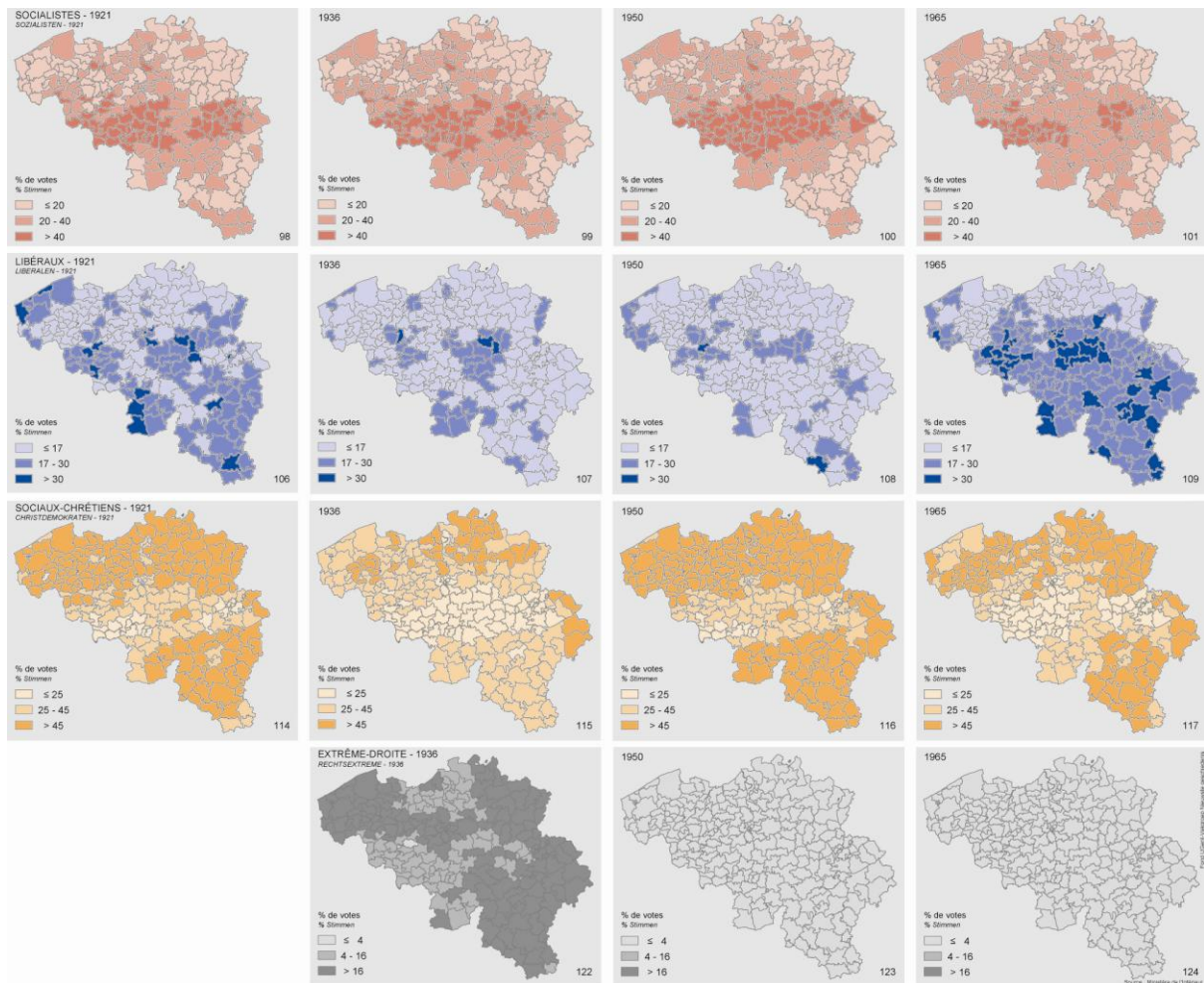
WOORD VOORAF

Hierdoor krijgt de lezer een voorsmaak van de inhoud van de 6 thematische delen van de Atlas van België 2011. Het is geen samenvatting, maar wel een kort en rijkelijk met kaarten geïllustreerd overzicht van elk van de delen. De lezer zal ongetwijfeld overtuigd worden van het excellerende wetenschappelijke werk en de kwaliteitsrijke kaarten, waardoor deze Atlas met de steun van het Federaal Wetenschapsbeleid het licht kon zien.

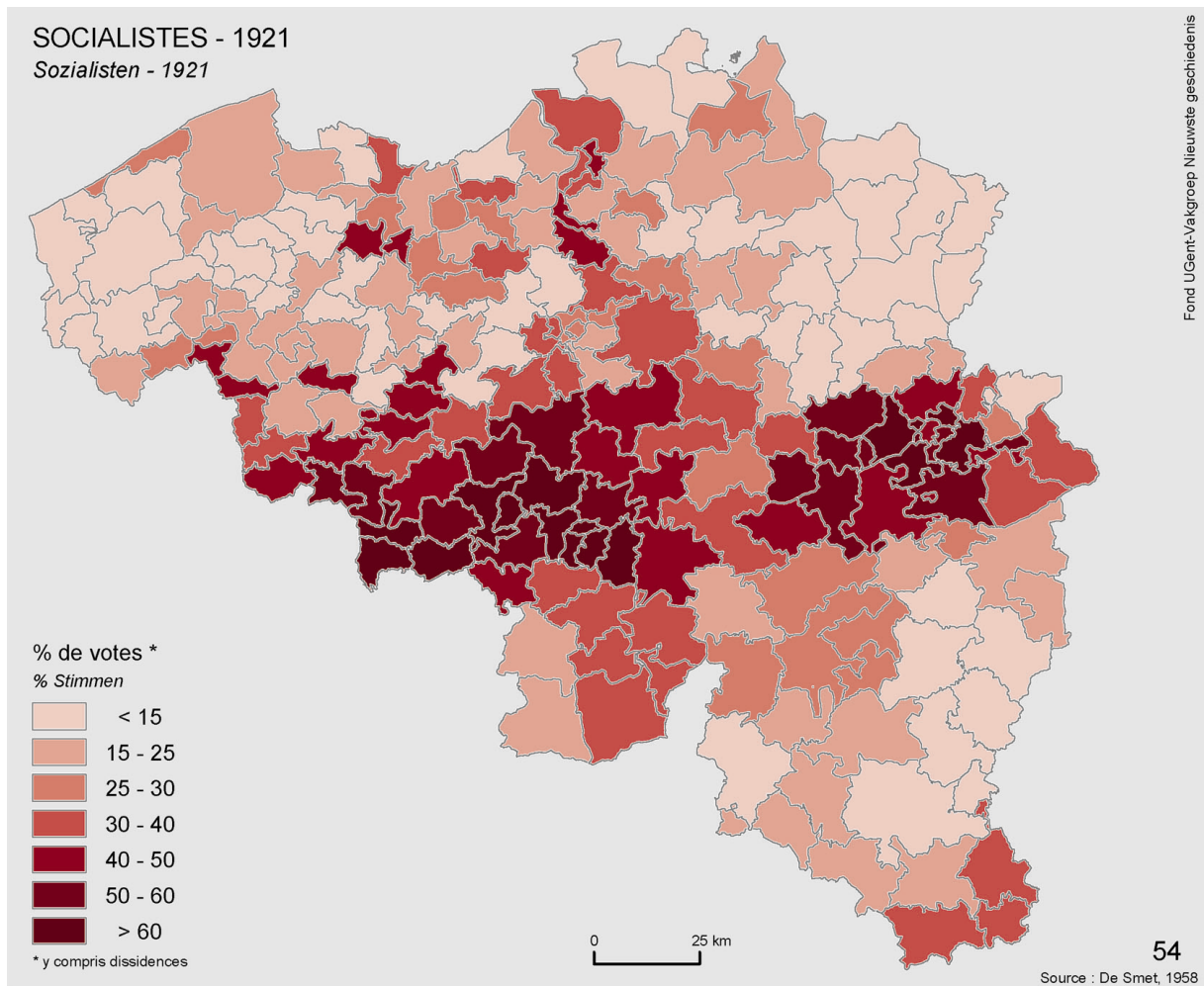
Deze Atlas van België, de derde sinds de onafhankelijkheid van België, omvat niet alleen becommentarieerde kaarten over de sociaaleconomische geografie van ons land, maar tracht ook een langetermijninzicht te geven van de structurerende elementen van België, met als uitgangspunt de vele gegevens uit de Sociaaleconomische enquête in 2001 en uit andere oudere en recentere informatiebronnen. Zo blijft deze Atlas nauwkeurig en actueel.

Een atlas maken is een werk van lange adem, wat geduld, akelige precisie en toewijding vergt. Het is het resultaat van een samenwerking tussen geografen en cartografen, onder het beschermheerschap van de Commissie voor de Nationale Atlas van het Nationaal Comité voor de Geografie en onder het toezien en welwillende oog van twee topexperts, de heer Herman Van der Haegen, professor emeritus van het Departement geografie van de Katholieke Universiteit Leuven en mevrouw Micheline Lambrechts, expert bij het Federaal Planbureau, die zich beiden garant stellen voor diepgravende en vlotte teksten en homogene kaarten.

Deel 1 Politieke geografie

Naast de voorstelling van de administratieve en politieke ruimten waarin België tot stand is gekomen, van de complexe structuren van het ancien régime tot de huidige federale structuur, tracht de atlas inzicht te geven in de manier waarop het politieke leven zich gaandeweg heeft gestructureerd. Zo krijgt men een beter zicht in de verbazende en permanente stempatronen, die vaak heel wat langer standhouden dan de oorzaak die er ten grondslag aan ligt: de huidige ruimtelijke verdeling van de socialistische stemmen correleren bijvoorbeeld beter met de ruimtelijke verspreiding van de arbeiders in 1921 dan met de huidige verspreiding. Die ruimtelijke verspreiding kan ook worden geïnterpreteerd aan de hand van de ruimtelijke verspreiding van vrijmetselaarskringen of volkshuizen vóór de Eerste Wereldoorlog.

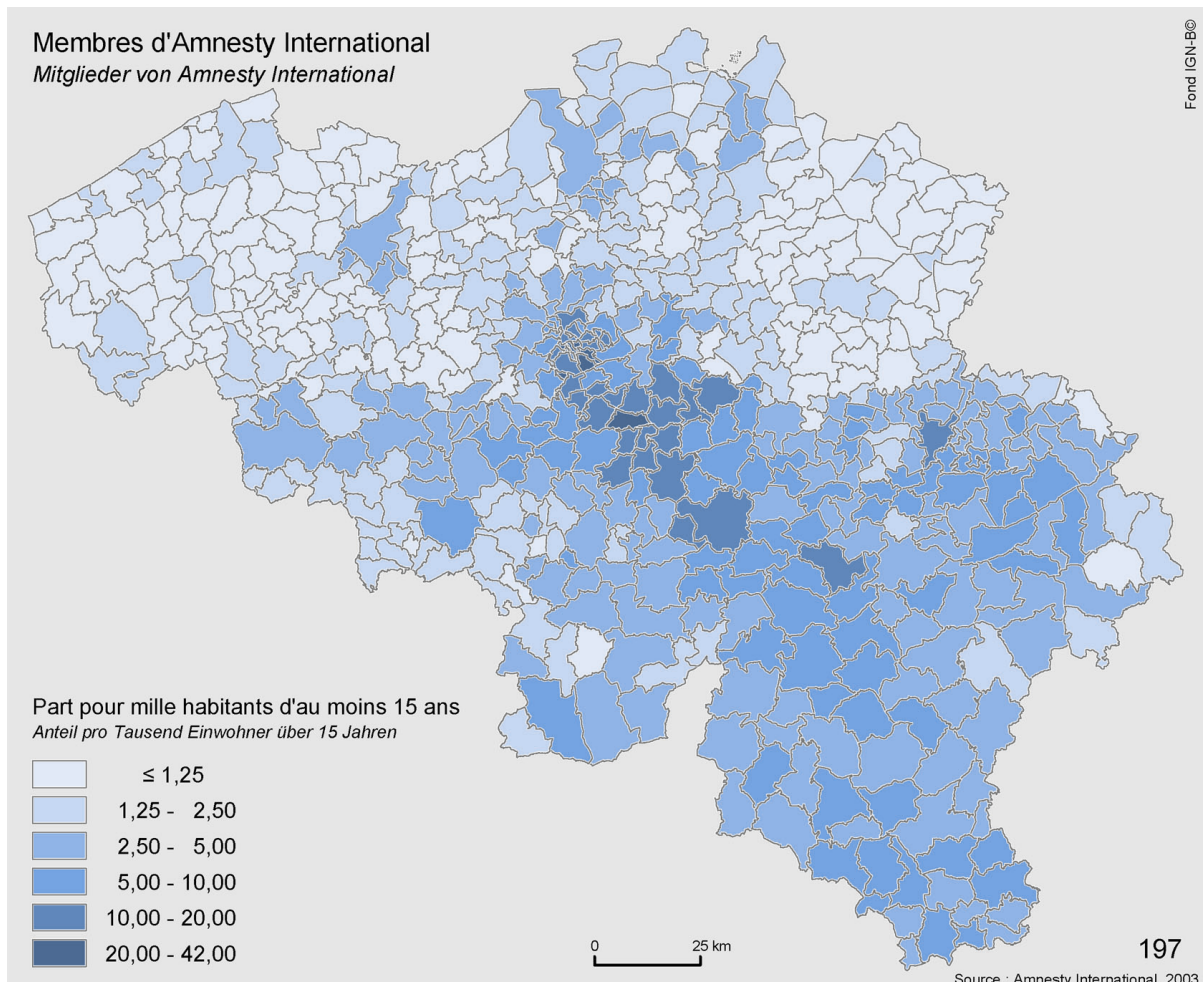

Het belang van de structurele factoren over een lange periode en van de maatschappelijke omkaderingsstructuren betekent niet dat de ruimtelijke verdeling van de partijstemmen onveranderlijk is: zo blijkt extreemrechts vandaag eerder in centrumsteden te scoren, terwijl dat in de vooroorlogse periode vooral op het platteland en in de randgemeenten was. Dat bewijst in de eerste plaats hoe kwetsbare bevolkingsgroepen, in het bijzonder de sociaal geïsoleerde personen die voortkomen uit de arbeidersklasse, nu helemaal overstuurd zijn door de impact van de mondialisering en in de tweede plaats dat de meest extreme standpunten afkomstig waren uit conservatieve kringen die tegen de stad waren. De ruimtelijke verdeling van de socialistische stemmen is aan Franstalige kant zeer constant gebleven, aan Nederlandstalige kant daarentegen heeft zich een ommekeer voorgedaan in het laatste kwart van de XXe eeuw: de socialisten behaalden vooral stemmen in de grote Vlaamse steden en in de oude centrale industriële bekens, zoals de Rupelstreek, later ook in de randgemeenten, het bewijs van de aan Fordistisch industrialisering van Limburg vanaf de jaren zestig in de vorige eeuw.

Men heeft er dus alle belang bij daarmee rekening te houden, om zo de ontwikkelingen te beschrijven van de verkiezingsresultaten sinds de invoering van het algemeen stemrecht, door opeenvolgende kleine kaarten te toetsen, zoals in een stripalbum.

De atlas tracht ook de sociologische dimensie van het kiezerskorps in kaart te brengen die ruimtelijk heel wat meer verschilt dan gedacht. Daartoe wordt gebruik gemaakt van regionale gegevens uit peilingen: zo gelijkt de identitaire reflex van een socialistische kiezer uit Henegouwen vrij goed op

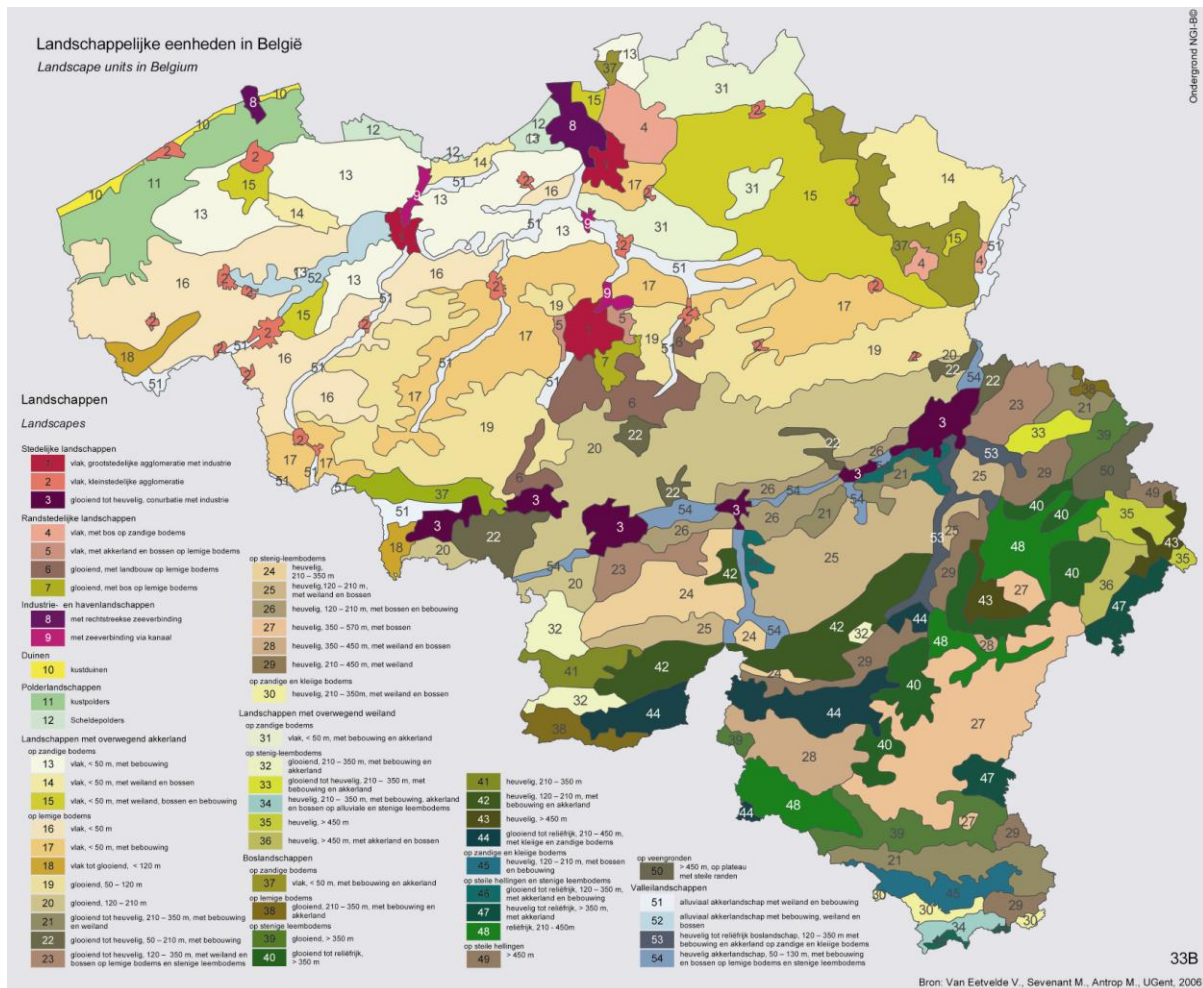
die van een Vlaamse kiezer van het Vlaams Belang, in tegenstelling tot die van een socialistische kiezer in Brussel. De atlas analyseert ook de ruimtelijke structuren van de burgermaatschappij, waarvan de verschillende ruimtelijke verdelingen het mogelijk maken een beter inzicht te krijgen in sommige kenmerken van het kiezerspubliek: zo verbazen de correlaties tussen de ruimtelijke verdeling van de groene stemmen en de personen die aan Greenpeace en vooral aan Amnesty International geld schenken. Hieruit blijkt hoe groot het gewicht is van de intellectuele middenklassen en van de in de non-profitsector werkende mensen in het groene kiezerspubliek.

Dankzij die aanpak van de politieke geografie blijft de atlas helemaal actueel, ondanks de met de conjunctuur verbonden verkiezingsresultaten. De atlas wordt ook constant geactualiseerd en met de online atlas kunnen de kaarten met de uitslagen van de laatste wetgevende verkiezingen vrij worden geraadpleegd.

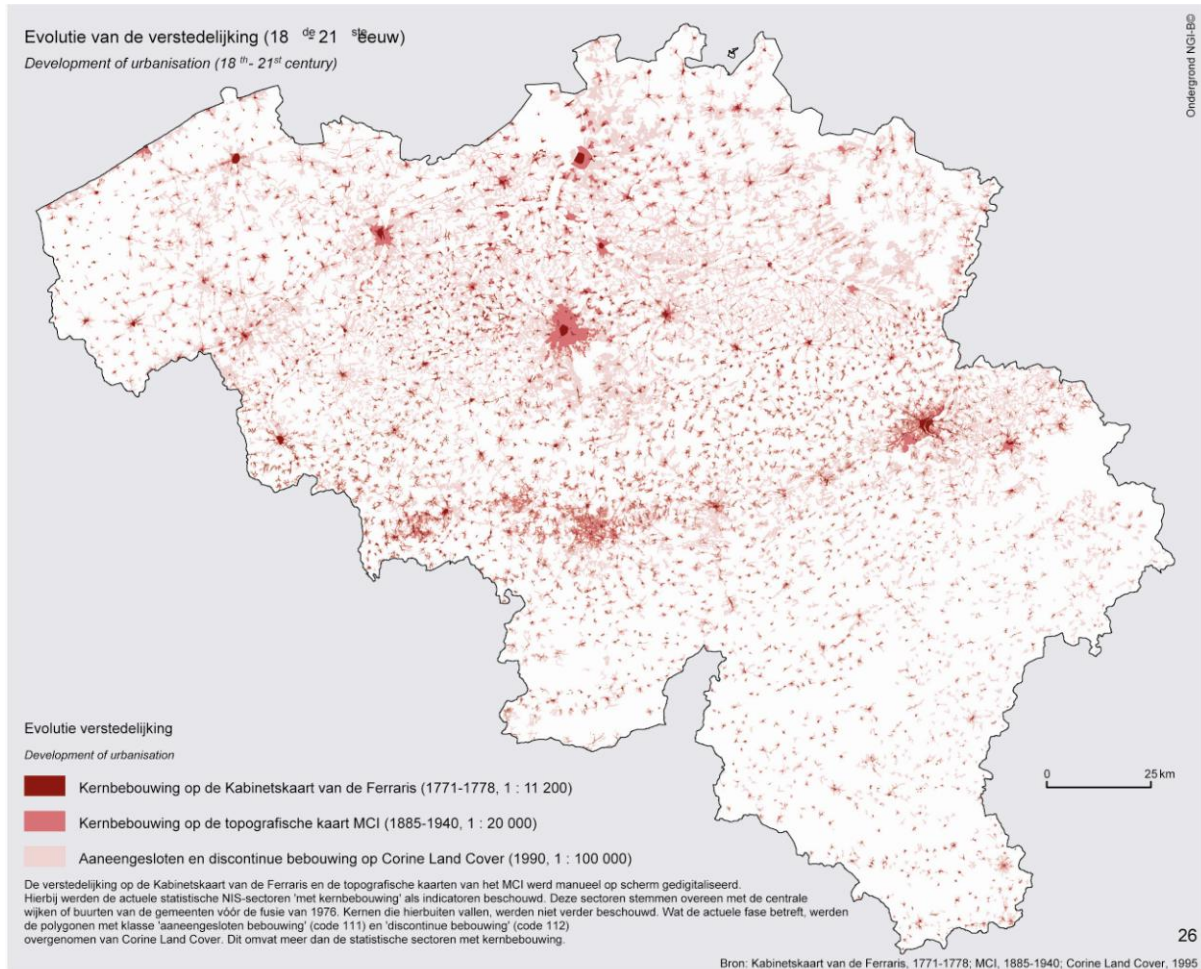
Deel 2 - Atlas Landschap, platteland en landbouw

De **landschappen** van België zijn bijzonder divers en weerspiegelen de zeer gevarieerde fysieke structuur van het land in combinatie met een eeuwenlange geschiedenis met sterk wisselende culturele invloeden. De evolutie van de landschappen sinds de 18de eeuw, wanneer de belangrijke veranderingen beginnen met de industriële, sociale en politieke omwentelingen wordt met een aantal thema's cartografisch voorgesteld: de evolutie van de verstedelijking, dan de verkeersinfrastructuur (kanalen, spoorweg, wegen en buurtspoorwegen) en de evolutie van de bossen. Die omwentelingen hebben gemaakt dat de traditionele agrarische landschappen van voor de 19de eeuw sterk gefragmenteerd werden en vervangen werden door nieuwe landschappen. Conform aan de Europese Landschapsconventie werd een nieuwe landschapskarakterisering van de actuele landschappen gerealiseerd op twee schaalniveaus. Beleidsmatige aspecten inzake landschaps- en milieuzorg werden tenslotte in één kaart gesynthetiseerd. Meer in detail worden een aantal regionale voorbeelden besproken.

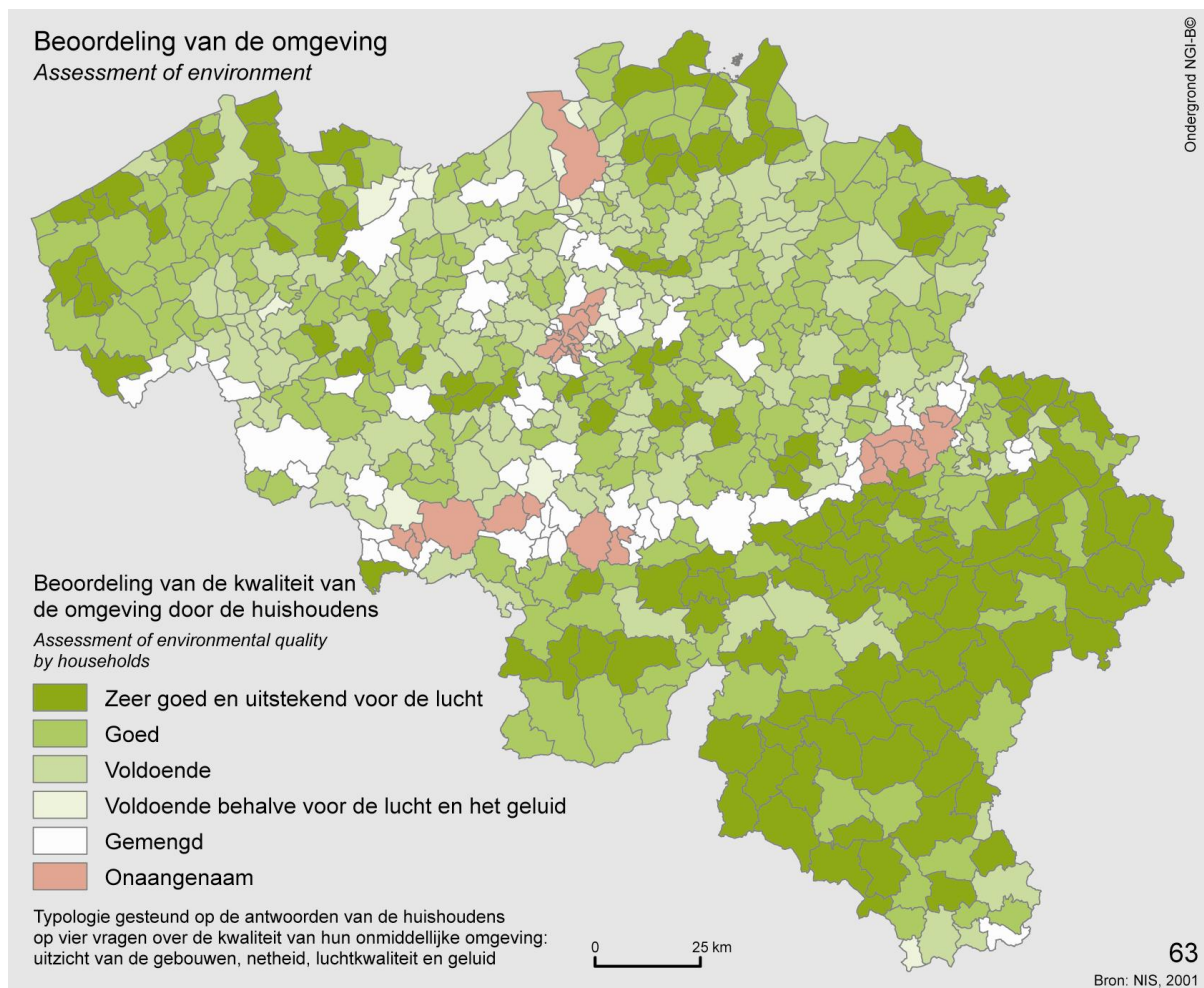

Tussen 1981 en 2001 werden in België meer dan 700.000 woningen gebouwd, waarvan meer dan 500.000 in het Vlaamse Gewest. 70 % van deze woningen werden gebouwd buiten de stedelijke agglomeraties. Als gevolg van deze evolutie en niettegenstaande het bestaan van landelijke gebieden in België, kan men zich vragen kan stellen over het voortbestaan van een landelijke wereld.

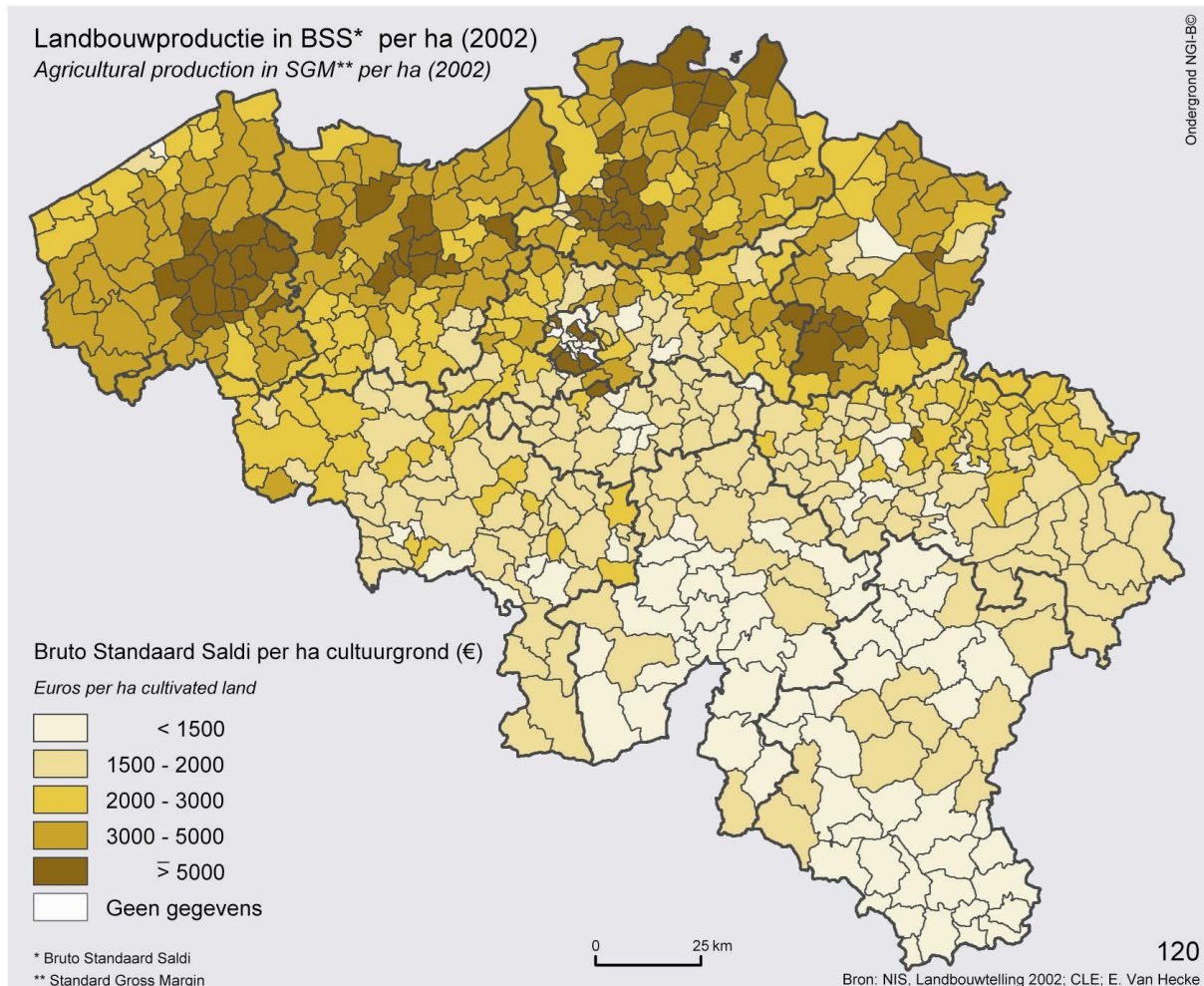
De landbouwfunctie, vroeger primordiaal, heeft plaats geruimd voor andere functies, voornamelijk residentiële en recreatieve. Men mag trouwens niet vergeten dat deze functies vaak steunen op het voortbestaan van een landelijke morfologie die enkel onderhouden kan worden door de land- en bosbouwfuncties. Ons platteland vormt een vermenging van stedelijke en landelijke waarden.

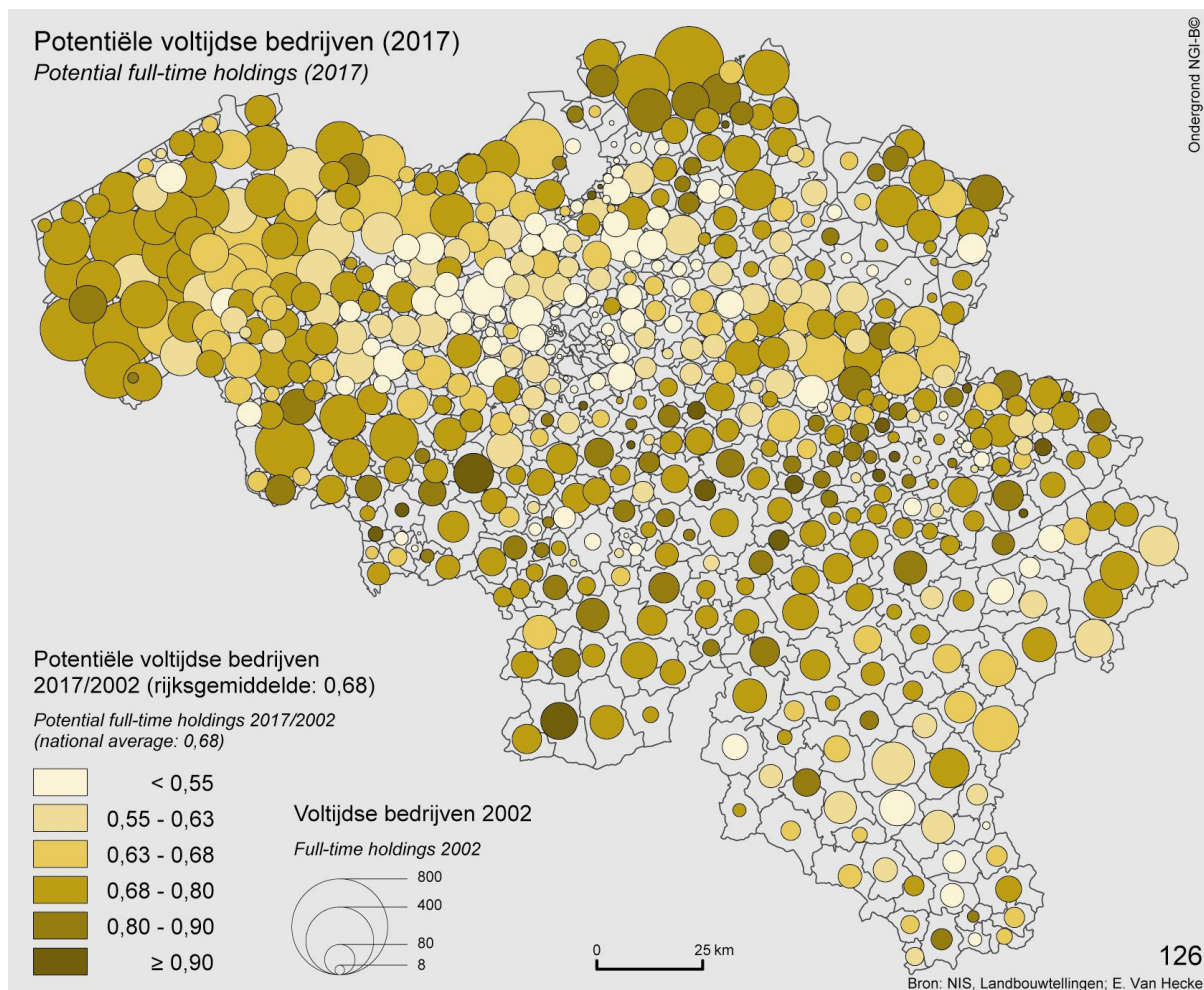
De redenen waarom Belgen op het platteland gaan wonen zijn veelvuldig: de mogelijkheid om te genieten van een ruime woning en tuin, toegankelijkheid tot de eigendom, de landelijke omgeving en wat dit vertegenwoordigt.

De **landbouw** is de belangrijkste landschapsvormende sector: ongeveer de helft van de oppervlakte van het land is door landbouwland ingenomen. De agrarische landschappen zijn sterk gediversifieerd omdat zij het resultaat zijn van de fysische voorwaarden en daarenboven van sociaal-economische factoren die vaak hun oorsprong in het verleden vinden. Hierdoor vertoont de dichter bevolkte leemstreek in Vlaanderen andere landschapskenmerken dan in het Waalse landsgedeelte. De algemeen historisch te verklaren hogere bevolkingsdichtheid in Vlaanderen, vooral in het westelijk deel ervan, heeft van oudsher ontstaan gegeven aan een intensieve landbouw om op een kleinere bedrijfsoppervlakte producties op te zetten die een even groot inkomen (in de landbouwsector spreken we wel best van een bescheiden inkomen!) moet genereren als op grotere bedrijven in minder dicht bevolkte regio's. Dit blijkt duidelijk uit de kaart (kaart 1) met de toegevoegde waarde per ha (berekend op basis van BSS): de waarden zijn er gemiddeld groter in Vlaanderen dan in Wallonië maar er zijn tal van regionale verschillen, in het bijzonder in Vlaanderen. De hoogste intensiteit wordt bereikt in subregio's met (glas)tuinbouw zoals in het Gentse of tussen Mechelen en Antwerpen of in subregio's in varkensteelt gespecialiseerd, zoals in de omgeving van Roeselare en in de Antwerpse Noorderkempen, waar de intensiteit nog wordt verhoogd door het voorkomen van tuinbouw. De intensiteit is er wel vier maal hoger dan in het zuidoosten van het land waar de fysische voorwaarden niet veel meer toelaten dan rundveehouderij. Het voorkomen van intensieve landbouw in Vlaanderen verklaart er ook het voorkomen van het agri-businessverschijnsel waar niet alleen landbouwbedrijven voorkomen maar ook toeleverings-, commercialiserings- en verwerkingsbedrijven.

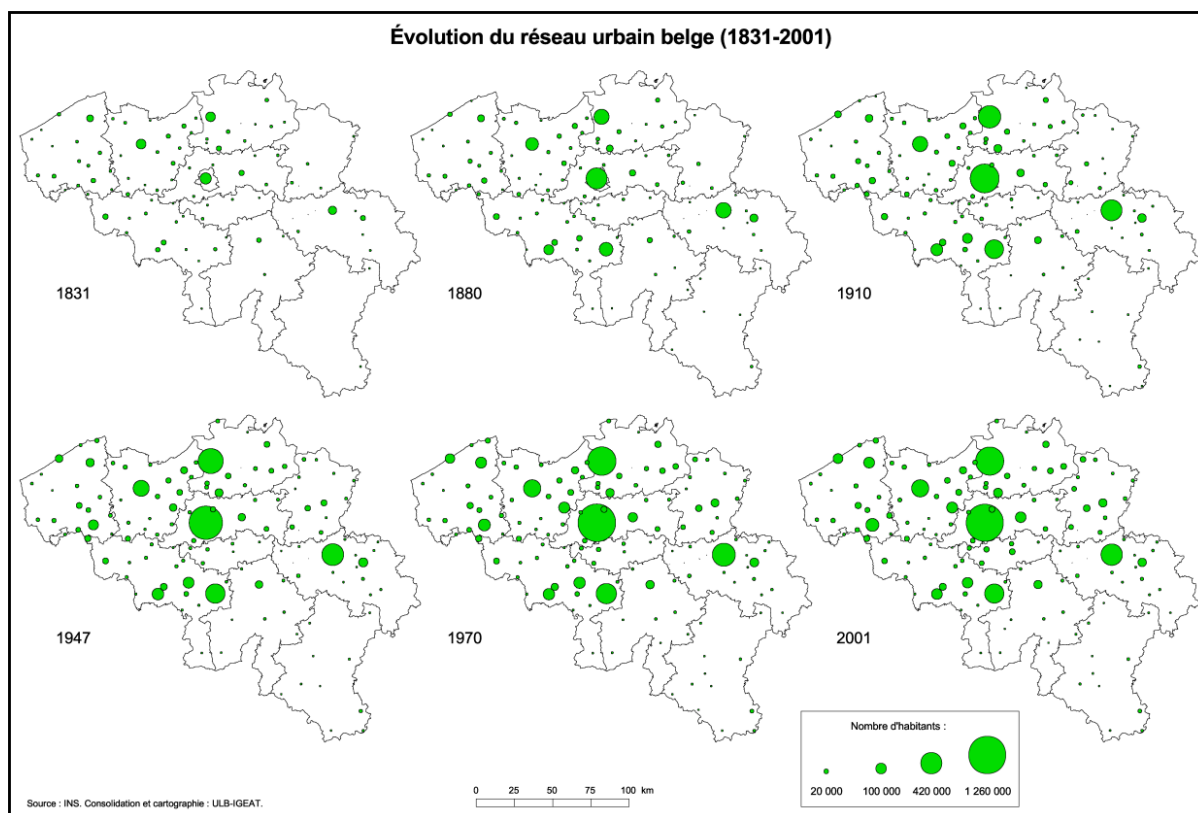
In sommige gebieden van België is de verstedelijking belangrijk (zie atlas 'STEDEN', bv. de kaart van de stadsgewesten). Dit heeft uiteraard invloed op de evolutie van de landbouw in de nabijheid van steden maar ook in diffuus verstedelijkte gebieden zoals in de Kempen. Niet alleen de landbouwoppervlakte neemt er sneller af dan elders, maar de afname van het aantal bedrijven is er nog groter omwille van een geringere bedrijfszekerheid en soms onvoldoende weerstand of aanpassingsvermogen van de landbouw. Het centrale deel van het land valt op op de kaart van de evolutie van de betaalde oppervlakte en van de afname van het aantal bedrijven naar de toekomst toe. De toekomst van de landbouw is echter niet alleen het resultaat van de druk uitgeoefend door de verstedelijking, ze wordt ook bepaald door de leefbaarheid van de landbouwbedrijven zelf, hun structuur maar ook de aard van de productie. Daarom is de kaart die de evolutie van het aantal bedrijven in het vooruitzicht stelt op basis van de leeftijd van de bedrijfsleiders en van de aanwezige potentiële opvolgers, een samenspel van vele factoren. Wellicht neemt het aantal bedrijven nog sneller af gelet op opeenvolgende prijscrisissen in diverse sectoren.

Het atlasdeel neemt de lezer mee aan de hand van 55 kaarten, een reeks grafieken en tabellen en een uitgebreide verklarende tekst doorheen de vele aspecten van de landbouw: productiefactoren; kenmerken van landbouwbedrijven met nadruk op schaalvergroting, concentratie, specialisatie; de gestegen productiviteit; het ruimtelijk voorkomen van de verschillende dierlijke en plantaardige producties, de externe en interne bedreigingen.

Van de lectuur van de atlas onthoudt men een enorme diversiteit in de landbouwvormen, resultaat van het fysisch milieu, de bedrijfsstructuur, de regionale producties.

Deel 3 - Steden

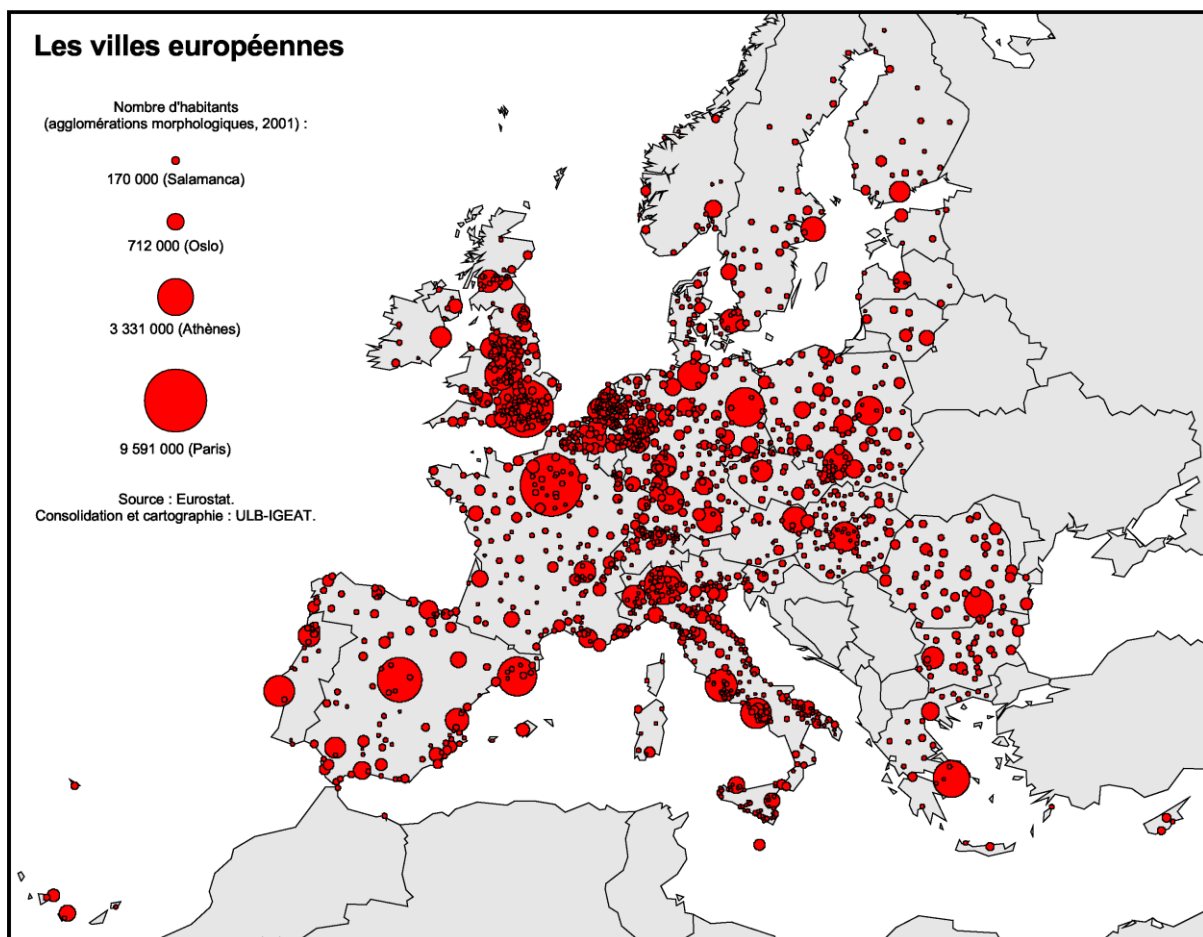
Dit deel van de atlas heeft als doel de verschillende facetten van de verstedelijking in België voor te stellen, via een combinatie van analyse op kleine schaal van het stedennet en analyse op grote schaal van de interne kenmerken van de stedelijke gebieden, in het bijzonder de 17 stadsgewesten. Omdat de huidige kenmerken van de verstedelijking enkel te begrijpen zijn als product van de opeenstapeling van verschillende historische lagen, gaat er veel aandacht naar de vroegere structurering van de stedelijke ruimte en naar de invloed daarvan op de huidige lokalisatie van de activiteiten en van de bevolking. Dit rijkelijk geïllustreerde deel, zoals blijkt uit de gekozen voorbeelden, leidt tot een beter inzicht in de steden in België.

Het eerste deel toont hoe het stedennet opgebouwd werd in de vier lange cycli van de economische geschiedenis van Europa (middeleeuwen, moderne tijd, industrieel tijdperk en hedendaagse periode). Hoewel zich in de eerste twee cycli een dicht netwerk van steden van allerhande grootte heeft ontwikkeld, vooral in Vlaanderen, moet tot de industriële revolutie in de XIXe eeuw worden gewacht op een forse toename van de verstedelijking, ten gevolge van een aanhoudende plattelandsvlucht en het toegenomen pendelverkeer toen al (Figuur 1). Zelfs al hebben de steden zich in Frans-Vlaanderen maar mondjesmaat ontwikkeld, waar de textielwerkers thuis sterk leden onder de crisis in de textielindustrie, heeft de verstedelijking zich vooral gemanifesteerd in de zich industrialiserende zones, zowel in de as Haine-Samber-Maas als langs de grootstedelijke as Brussel-Antwerpen. In de XXe eeuw treden nieuwe logica's op de voorgrond. De aanhoudende stadsgroei in Limburg, de regio rond Kortrijk en aan de kust contrasteert met de stagnerende en later de dalende bevolking in de agglomeraties van de Waalse as, terwijl de voortschrijdende verstedelijking in de

grootstedelijke as Brussel-Antwerpen gepaard gaat met de groei van kleine en middelgrote steden in de rand van de belangrijkste agglomeraties, in het bijzonder rond Brussel.

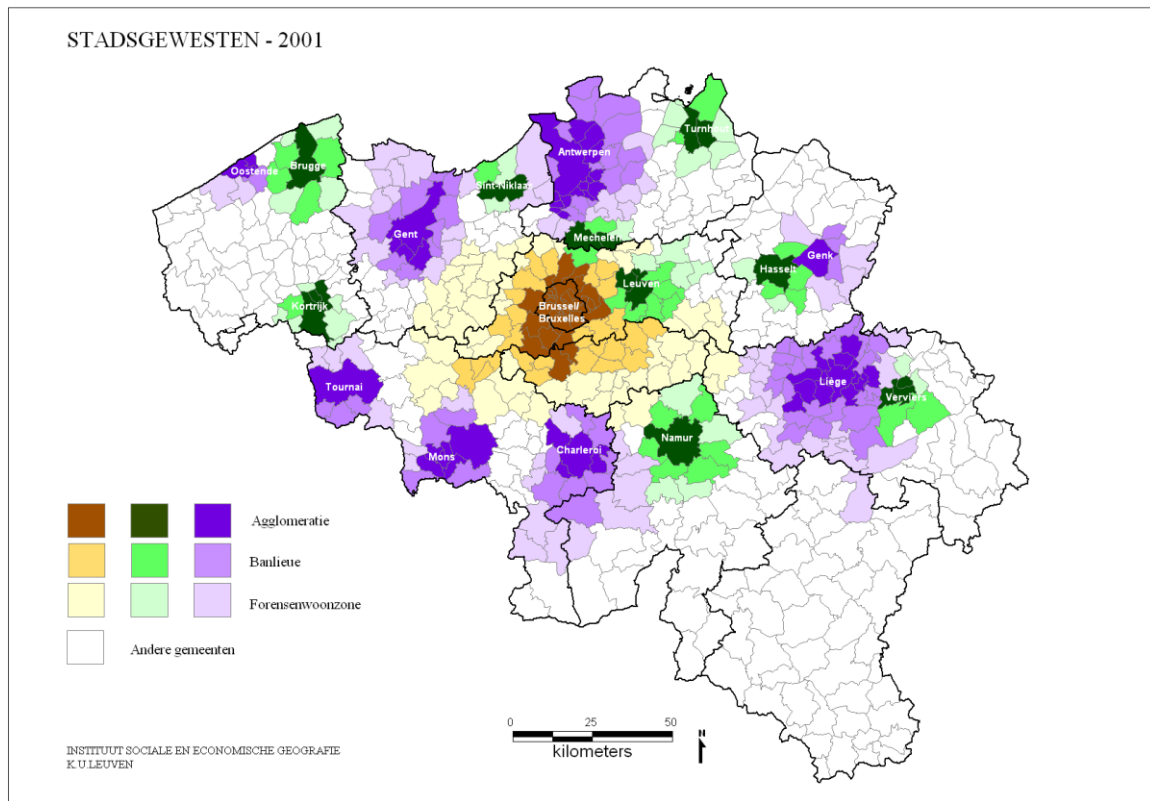
Op dit ogenblik vormt het gedeelte van België ten noorden van de valleien van de Samber en de Maas, samen met de zuidelijke helft van het Verenigd Koninkrijk, de Randstad Holland, het Ruhrgebied, Zuid-Duitsland, het noorden van Zwitserland en Noordwest-Italië (Piëmont en Lombardije), een van de grootste stadskernen van Europa (Figuur 2), gekenmerkt door een zeer dichte structuur van steden van allerhande grootte, eventueel overheerst door een metropool, zoals Londen voor het zuidelijke gedeelte van het Verenigd Koninkrijk of Milaan voor Noordwest-Italië. Die steden vormen samen de Europese as, die op de schaal van het continent de meeste bevolking, de meeste steden, maar ook de meeste economische activiteiten en rijkdom concentreert.

Het Europese stadsnetwerk (2001)

In dat deel komt vervolgens, vanuit verschillende invalshoeken (omvang van de bevolking, uitrustingsniveaus, invloedssferen), de huidige stedenhiërarchie aan bod. De 17 stadsgewesten (Figuur 3) stemmen overeen met de belangrijkste bestudeerde ruimten in de atlas. Niet minder dan 56% van de bevolking in België woont er, zodat die stadsgewesten sterk de rest van de ruimte in België polariseren en in die zin het demografische en sociaaleconomische hart van het land zijn.

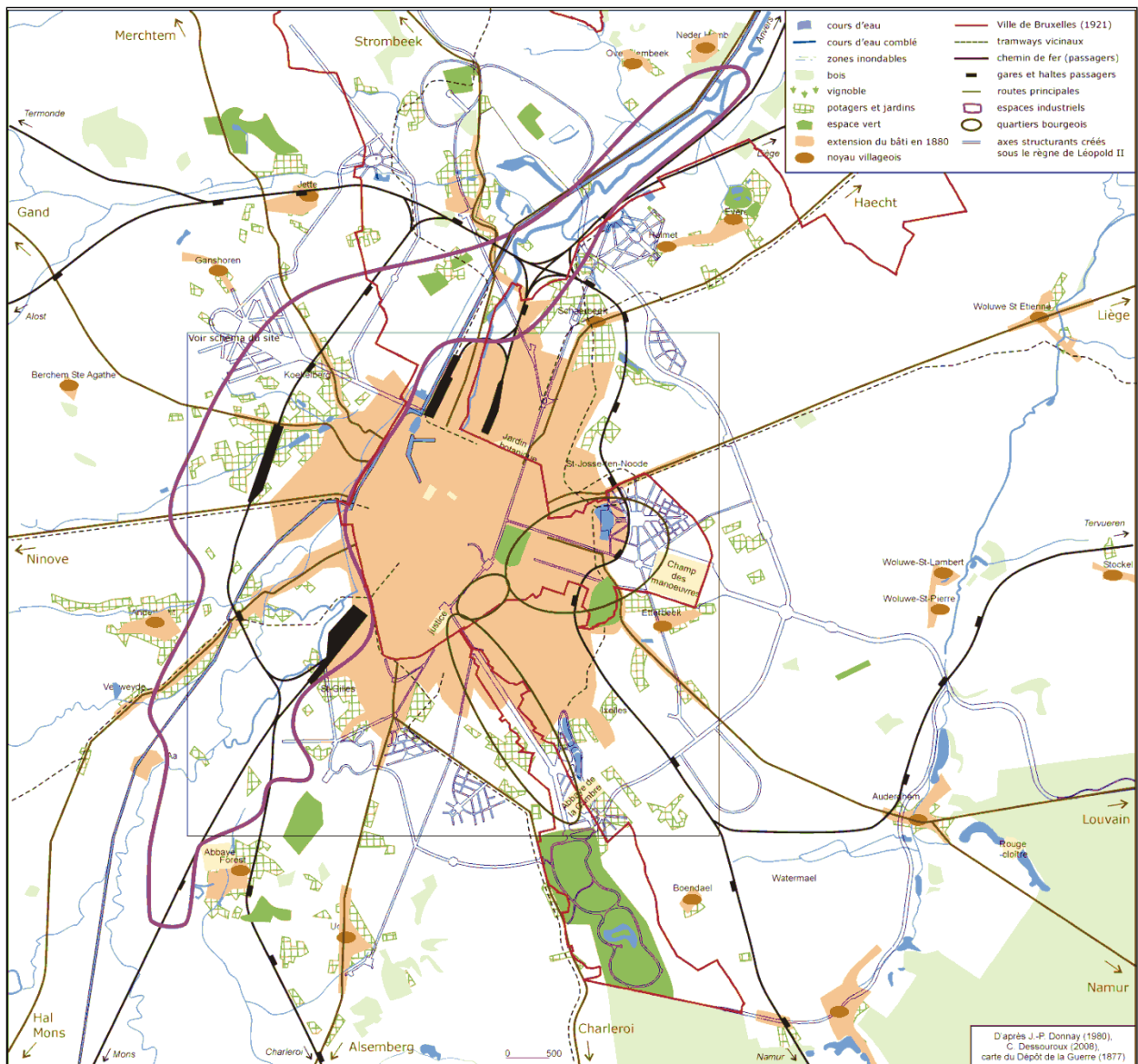
De stadsgewesten in 2001

In het tweede hoofdstuk van dat deel komen de interne structuren van de steden aan bod. Enerzijds wordt voorgesteld hoe de belangrijkste steden hun residentiële en economische ruimten hebben ingericht en hoe hun ruimtelijke verdeling er nu uitziet (verdeling en dynamica van de tewerkstelling, maatschappelijke, demografische en etnische differentiëring), in het licht van de vroegere structurering van de stedelijke ruimte en de door de huisvestingsmarkt gegenereerde mechanismen van ruimtelijke segregatie. Gelijktijdig met de nieuwe stedelijke beleidsvormen worden ook de recente veranderingen voorgesteld in de buurten waar er gerenoveerd wordt en waar er meer kwetsbare bevolkingsgroepen wonen.

De Franse stedenbouwkundige, dhr. Roncayolo had de gewoonte te zeggen dat de stad, net als elke andere territoriale constructie, "du temps consolidé" was, wat in het bijzonder voor België geldt. De hedendaagse morfologie van elke stad is immers het product van een lange geschiedenis. Zo vertonen de huidige ruimtelijke structuren van het Brusselse grondgebied sporen van in de XIXe eeuw gedane aanpassingen door de resoluut liberale gemeentelijke overheid, die zich inspande om de stad gezelliger te maken voor de burgerelite van toen, en door de nationale overheid die, onder impuls van Leopold II, meewerkte aan talrijke omvangrijke projecten.

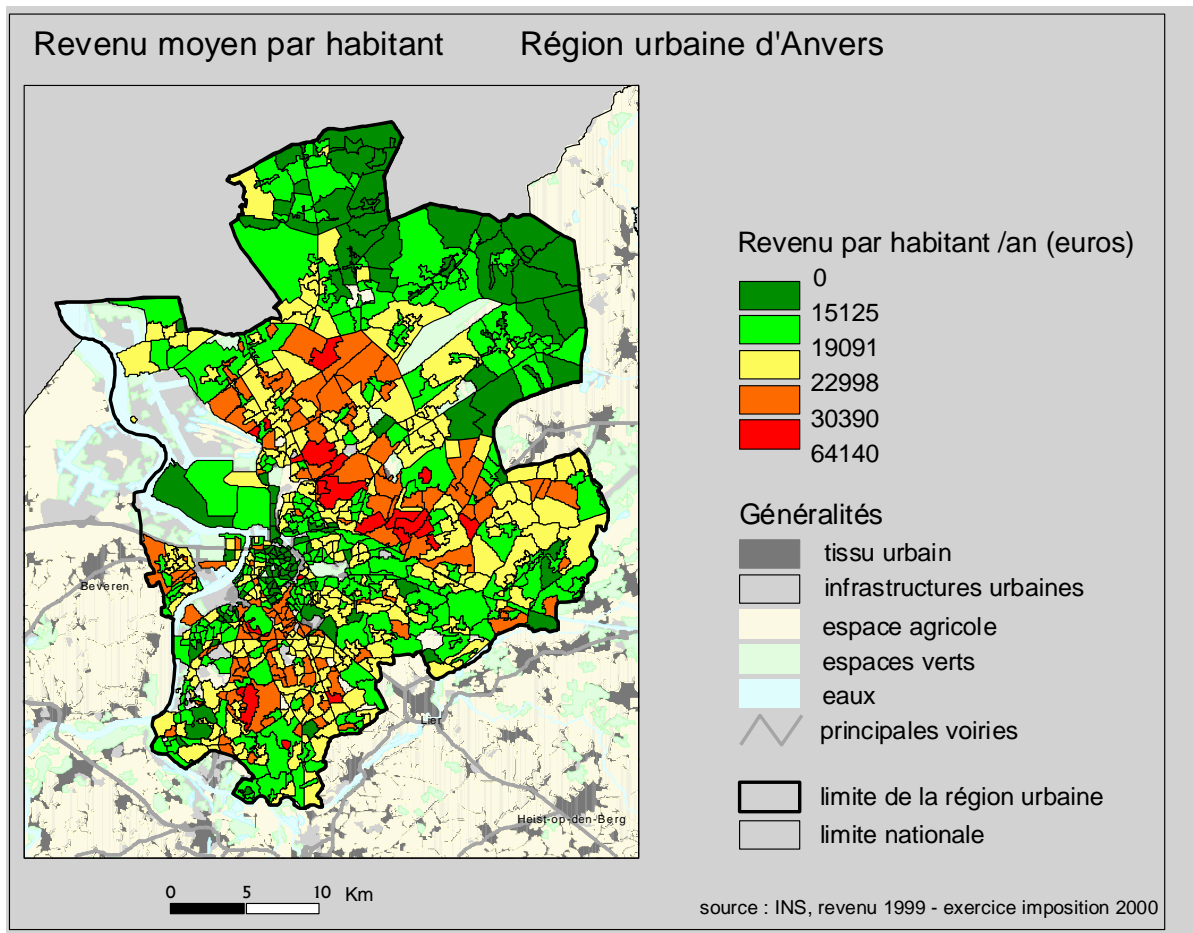
Verandering in de Brusselse buurten in de 19de eeuw

De stadsgewesten vertonen sterke contrasten. Via de grondrente worden soortgelijke activiteiten ruimtelijk gegroepeerd, wat bijdraagt tot de totstandkoming van aparte buurten, zowel door de dominerende functie als door het dynamisme ervan. Via het proces van de werkgelegenheids- en huisvestingsmarkt ontstaat een concentratie van inwoners die gemeenschappelijke kenmerken vertonen op sociaaleconomisch vlak (opleiding, beroep, inkomsten,...) in sommige stadsgedeelten, wat bijdraagt tot de vorming van arme buurten, doorgaans in het centrale gedeelte ervan, en van rijkere buurten in de rand ervan. Uit de kaart van het gemiddelde inkomen per inwoner in Antwerpen (Figuur 5) blijkt die polarisatie, met uitzondering van het uiterste noorden van het stadsgewest, dat nog niet door de oprukkende stad wordt bedreigd. De havenactiviteiten en de aanwezigheid van diverse industrieën langs de Schelde en later langs het Albertkanaal hebben een doorslaggevende rol gespeeld in de vastlegging van arbeidersbuurten in de nabijheid van het stadscentrum en ten noorden ervan. Andere arme buurten die gelinkt zijn aan de vroegere aanwezigheid van steenbakkerijen, liggen aan de zuidelijke grens van het stadsgewest langs de Rupel. De aan de rand van de stad gelegen zones, waar heel wat individuele woningen staan,

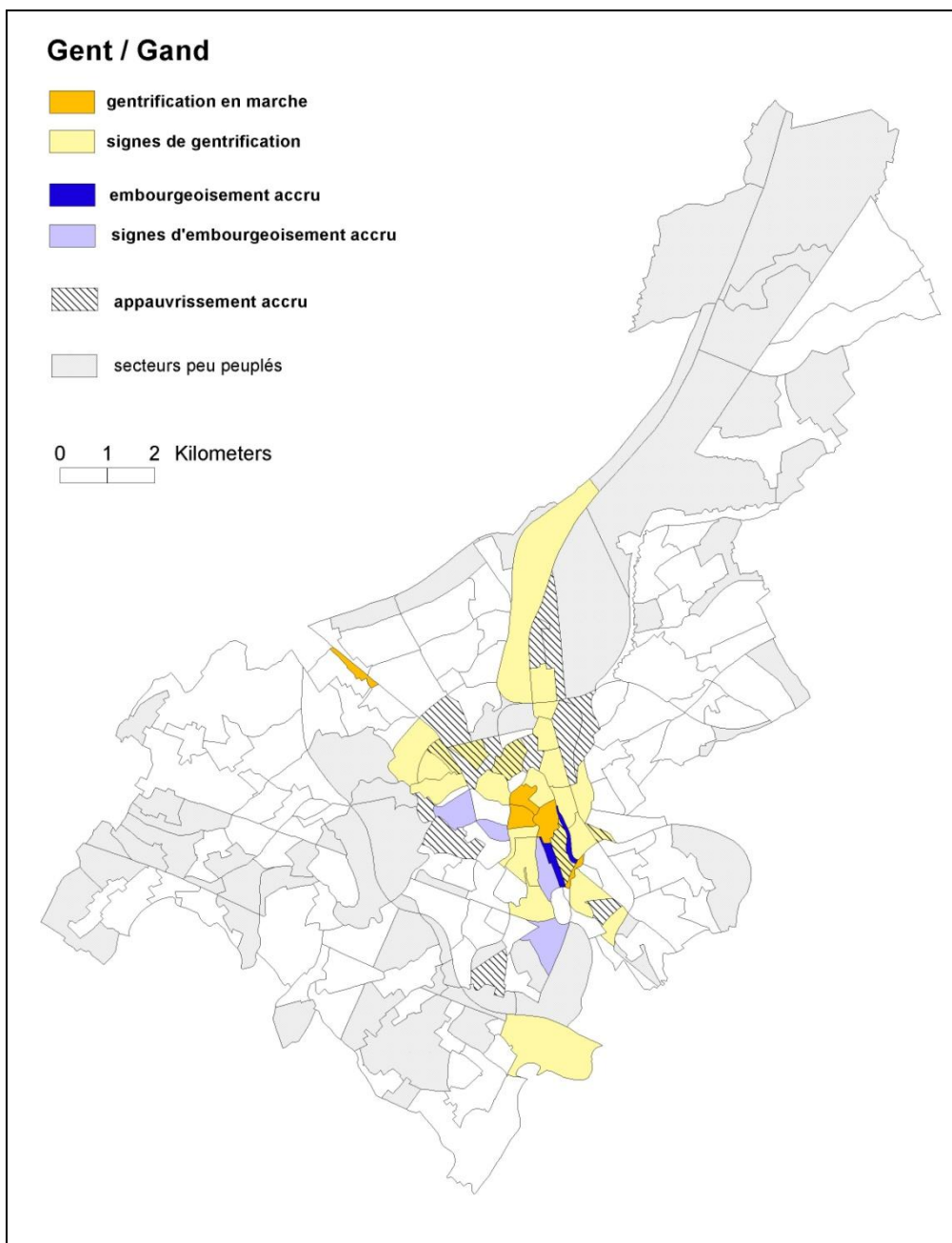
worden in hoofdzaak bewoond door rijkere bevolkingsgroepen, zowel ten noorden als ten zuiden van de stad.

Gemiddeld inkomen per inwoner in het stadsgewest Antwerpen (1999)

In de loop van de jaren negentig werden de centrale buurten van de grote Belgische steden duidelijk gekenmerkt door gentrificatie, dat alle processen inhoudt die bijdragen tot het opnieuw investeren in centrale buurten of daarrond, met het oog op woningbouw of industriële activiteiten door of voor bevooroordeelde sociale klassen. Dat fenomeen is vooral in Brussel merkbaar, ook in Antwerpen en in Gent, meer dan in Luik. In Gent blijkt uit de kaart hoe gentrificatieprocessen aan de gang zijn in het historische stadscentrum en ten zuidwesten daarvan (Ledeberg), in de richting van de rijkere buurten van de stad (Figuur 6). Bovendien worden zwakkere tekenen van gentrificatie vastgesteld in het grootste gedeelte van de 19^e-eeuwse ring ten oosten, ten noorden en ten westen van het stadscentrum, alsook in de havenbuurten. In die buurten werd al heel wat aan wijkerwaardering gedaan.

Hedendaagse veranderingen, het geval van Gent

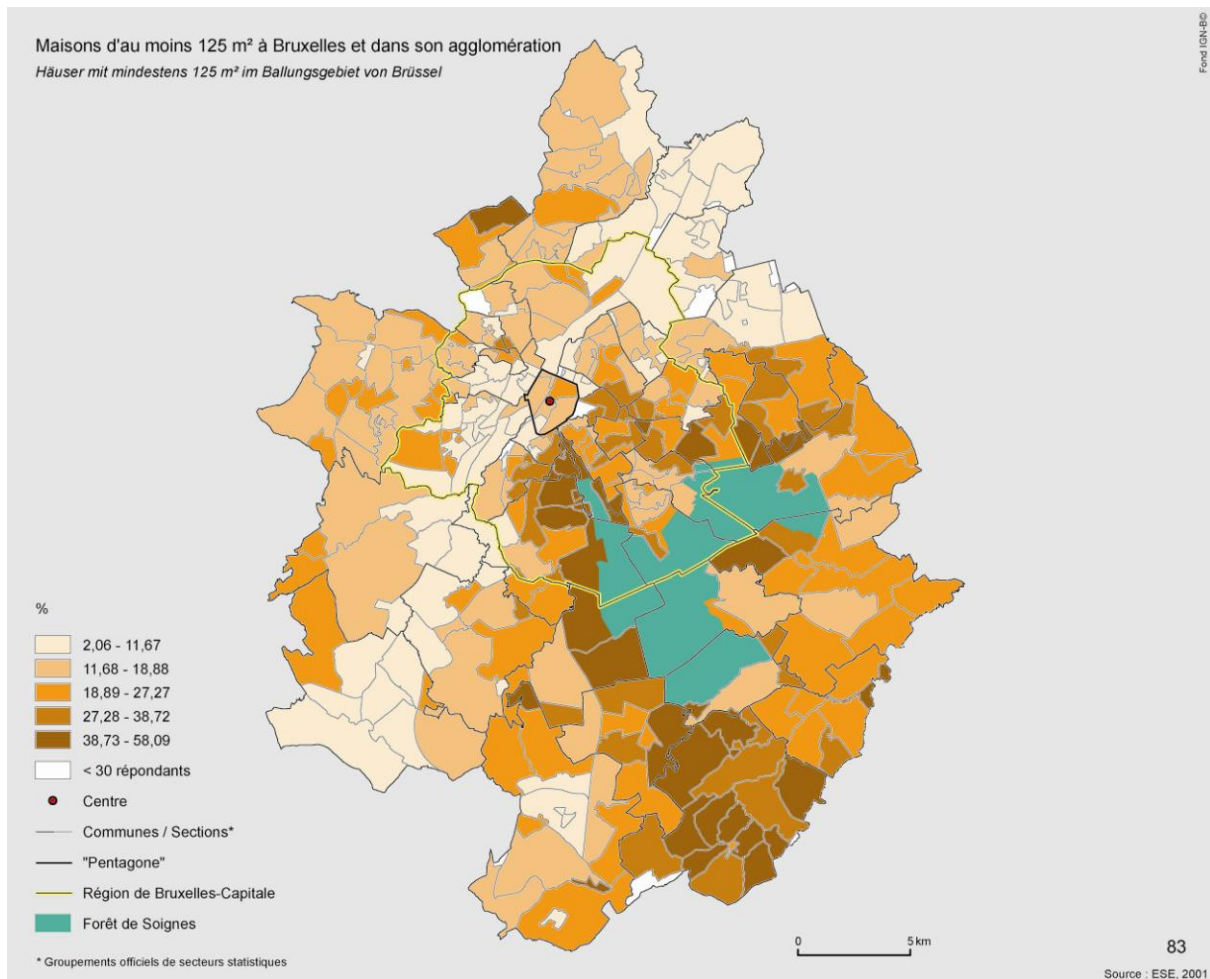

Deel 4 - Wonen

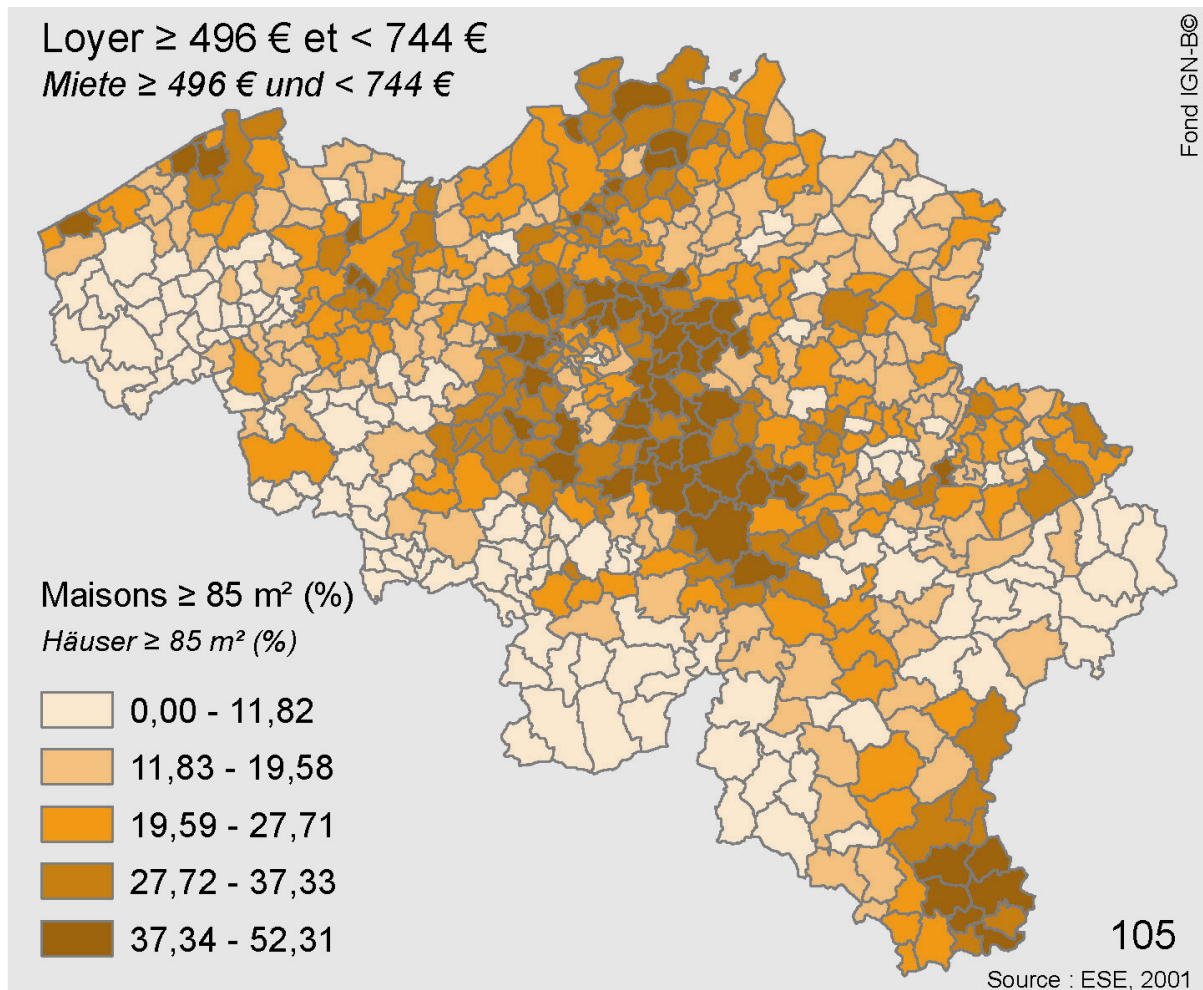
In dat deel van de Atlas van België staat wonen centraal, meer bepaald de woningen, hun ligging, hun staat en hun bewoners, met als doel de woonomstandigheden en de band tussen woning, bewoner en omgeving te **beschrijven** en te **begrijpen**. Naast de kijk die dat deel biedt op de toestand in 2001 (datum van de laatste volkstelling), worden ook de belangrijkste veranderingen tussen de laatste twee volkstellingen (1991-2001) belicht. Ook al zijn België en zijn 589 gemeenten de analyseschaal bij uitstek, worden er ook verscheidene kaarten uitgewerkt op de schaal van buurten van grote steden en van enkele geselecteerde gemeenten.

De kaarten tonen een heel langzaam veranderende **sterke ruimtelijke structuur** en hoe moeilijk het is (1) de woonomstandigheden los te koppelen van de kenmerken van de bewoners. Ook de geschiedenis van de verstedelijking, de sociale en economische geschiedenis, de prioriteiten inzake woon- en werkgelegenheidsbeleid en ruimtelijke ordening interfereren met het huidige opgebouwde landschap, met zijn stedelijke concentraties, zijn landelijke of industriële zones of zijn vele gemeenten die nauw aansluiten bij de stad, met altijd maar slechtere woonomstandigheden. De situatie is heel wat complexer dan het louter terugbrengen tot een tegenstelling tussen Vlaanderen en Wallonië of een tegenstelling tussen stad en platteland. De meeste belichte ruimtelijke structuren getuigen van theoretisch verantwoorde processen die mettertijd slechts zeer langzaam veranderen.

De verschillende woonkenmerken worden eigen aan de **structuur centrum-rand** geïllustreerd: in stedelijke centra wordt gegroepeerd gewoond, met een hoofdaandeel van kleine woningen en appartementen, die door huurders worden bewoond. Hoe verder verwijderd van die centra, hoe lager de woondichtheid, met een stijgend aantal grotere huizen en meer eigenaars. In België worden de randgemeenten gemiddeld bewoond door meer bemiddelde socioprofessionele bevolkingscategorieën die over woningen beschikken die ruimer, beter uitgerust en in betere staat zijn. Die bekende structuren bestaan al sinds vele decennia, maar in deze nieuwe atlas duiken ook nieuwe kenmerken op, zoals (1) de achteruitgang van de gemiddelde staat van de woningen in sommige vroegere banlieuegemeenten, ondanks het feit dat het comfortniveau en de bewoonbare oppervlakte gelijk zijn gebleven, wat de prijsstructuur verantwoordt, (2) het optrekken van kleine appartementsgebouwen buiten de agglomeraties die voldoen zowel aan de vraag van oudere randbewoners die de lasten van een individuele woning niet meer wensen te dragen en toch in groene zones blijven wonen als die van jonge gezinnen die hier de kans zien eigenaar te worden in een groen kader en tot slot (3) de voortzetting van processen die al in 1991 werden opgemerkt, te weten een stijgende renovatiegolf in Vlaanderen of de vermindering van het aantal woningen van slechte kwaliteit in het westen van het land.

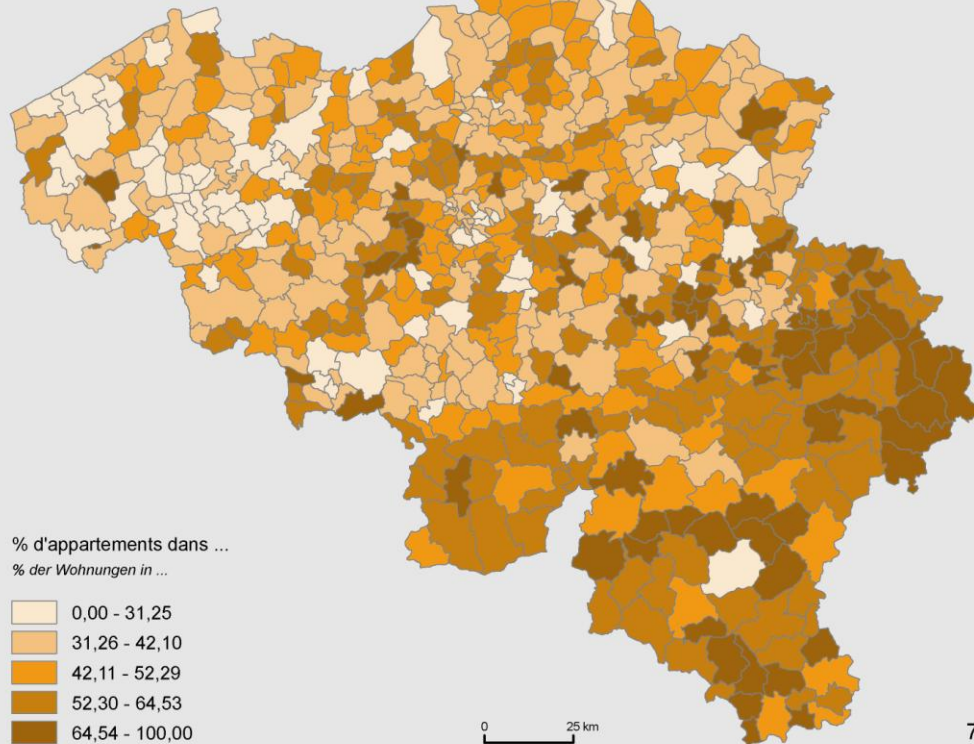

Gemiddeld is er een stijgende **dualisering** wat de huisvesting betreft tussen stad- en periferie, waar de woonomstandigheden gemiddeld aangenamer zijn; de terugkeer naar de stad die tussen 1991 en 2001 op gang is gekomen, vertaalt zich niet in betere of kwaliteitsrijkere woningen. Hoe verder men zich van Brussel verwijderd, hoe sterker de **prijzen** dalen, zowel in Vlaanderen als in Wallonië. Die structuur steekt af tegen de ruimtelijke structuur van de prijzen van de bouwgronden waarvoor terzelfder tijd een structuur centrum-periferie op niveau van elke stad wordt geobserveerd, maar vooral een groot verschil tussen het noorden en het zuiden van het land waar de druk op de bouwgrond verschilt (sterker in het noorden).

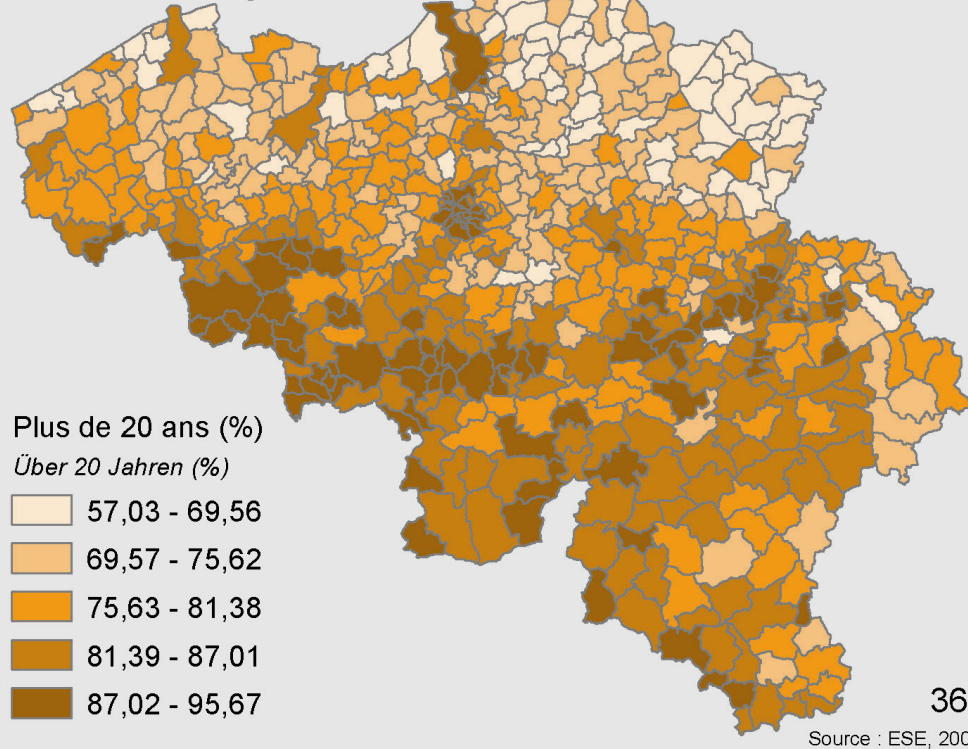

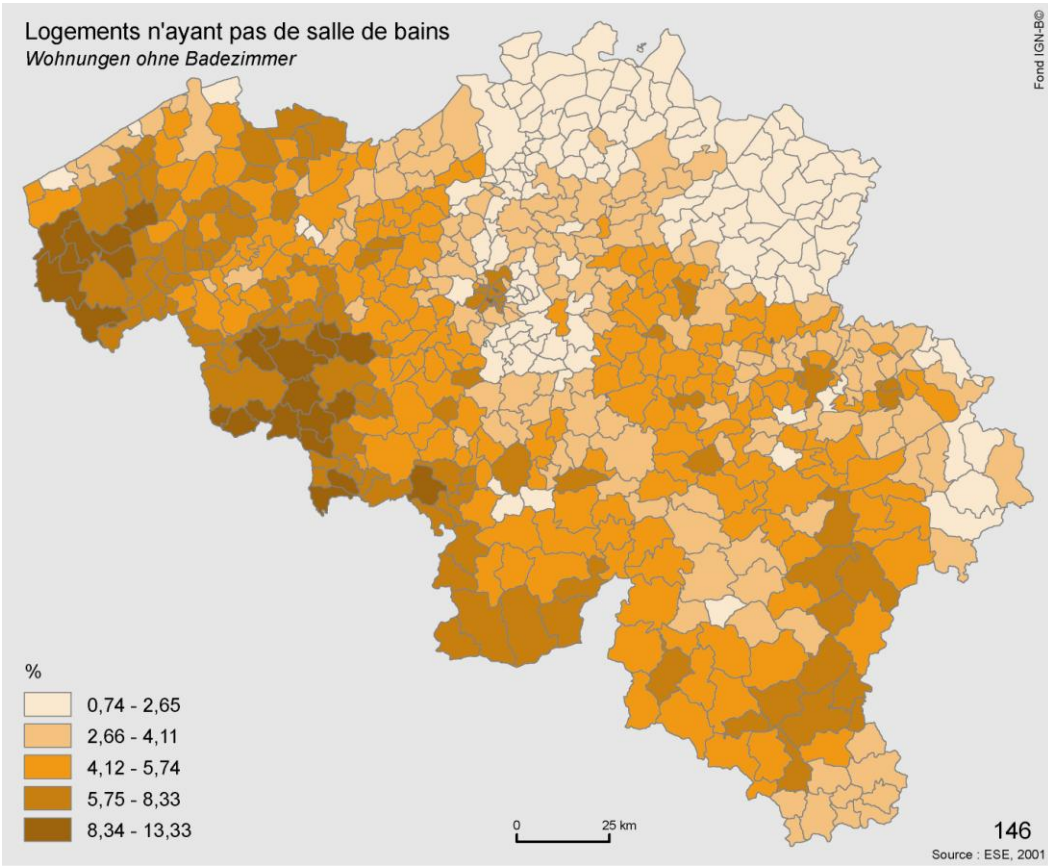
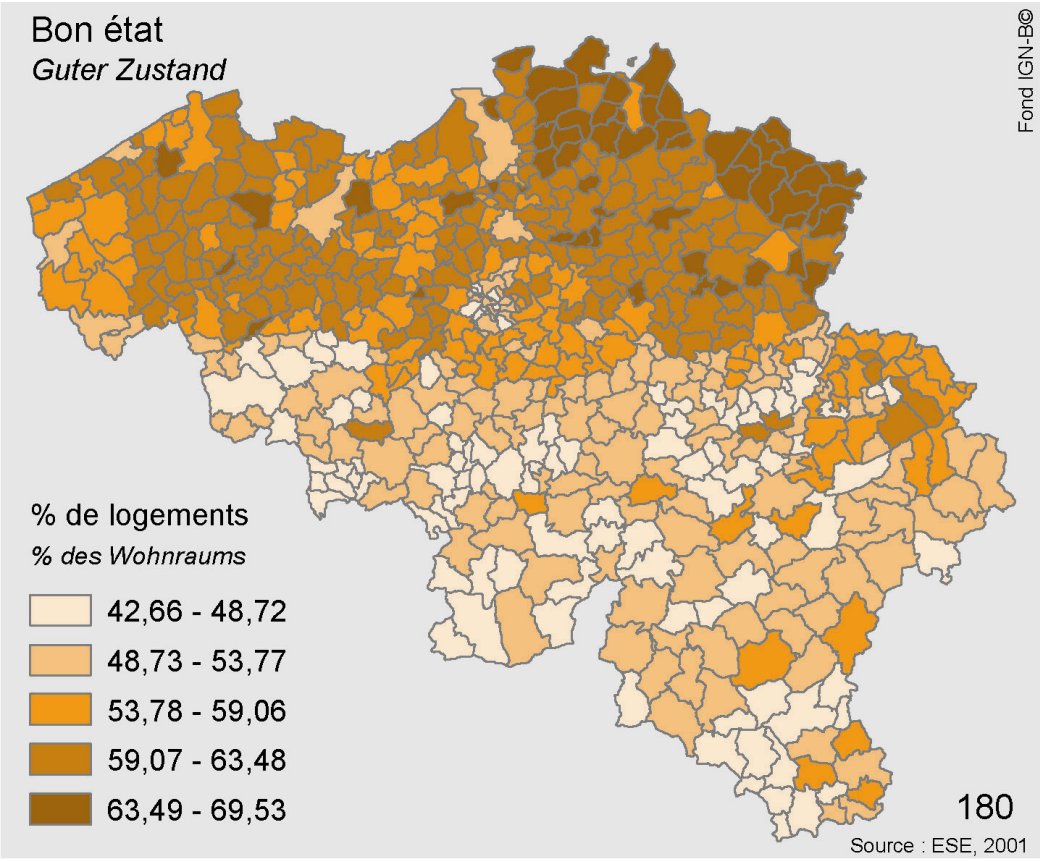
De huidige woonomstandigheden zijn nog altijd getekend door de **geschiedenis van de verstedelijking**. Het stedelijke netwerk is dichter in het noorden van het land, vandaar een hogere bevolkingsdichtheid en een grotere druk op de bouwgrond. Geografisch gezien verschillen het Vlaamse en het Waalse Gewest ontegenzeggelijk totaal van elkaar. In het zuiden van het land is de bevolkingsdichtheid bijvoorbeeld gemiddeld lager en torsen de belangrijkste steden een zwaar industrieel verleden (XIXe eeuw). De woningen zijn er gemiddeld groter, ouder en van minder goede kwaliteit: het woningpark is in de laatste decennia weinig gerenoveerd geweest. In Wallonië wordt meer gerenoveerd, waaraan hetzij persoonlijke keuze (zin voor renovatie?) of beschikbare middelen (minder koopkracht of eenvoudigweg minder belangstelling voor dat type van uitgaven), ja zelfs passende stimuli (overheidssteun) ten grondslag liggen. Naast dat bekende en algemene verhaal zijn er ook regio's die zich daarvan onderscheiden, waaronder de Belgische kust, Aarlen, de Westhoek, de Kempen, Charleroi en de Borinage en de Oostkantons met hun eigen kenmerken.

Immeubles de 2 à 4 logements
Gebäude mit 2 bis 4 Unterkünften

Age des logements
Alter der Wohnungen

Naast de geografische realiteit zijn er ook **sociologische, demografische** en **economische** factoren die enkel maar de verschillende woonomstandigheden onderstrepen. In de nieuwe atlas wordt heel wat aandacht besteed aan de verschillen tussen (particuliere en sociale) huurders en eigenaars.

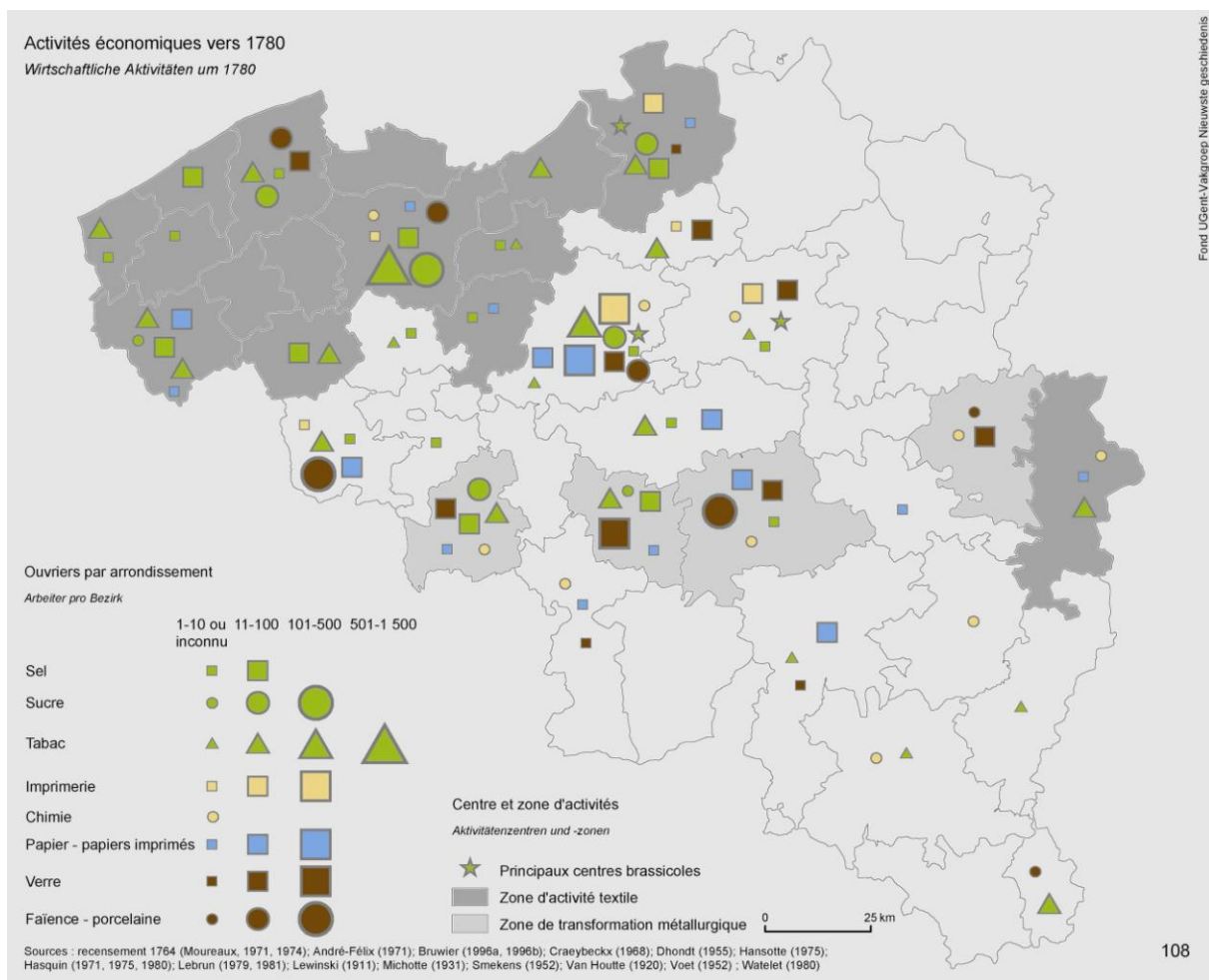
Er worden ook tal van **microgeografische** analyses gemaakt van stedelijke agglomeraties en een paar andere controlegemeenten, waaruit blijkt dat de woonomstandigheden duidelijk de stedelijke ruimte structureren: als de stad een doorslaggevende rol speelt in haar specifieke structuur, worden altijd algemene trends geobserveerd, zoals de verjonging van de stadscentra en de residentiële spreiding in de randgemeenten. De grootte van de stad speelt uiteraard een doorslaggevende rol in de geobserveerde structuur. Gemiddeld genomen worden de centra in België nog altijd gekenmerkt door een bevolking die gemiddeld minder welgesteld is dan in de randgemeenten. In sommige gemeenten/stadsbuurten wonen er weliswaar veel jonge alleenstaande volwassenen, maar dat betekent niet dat zij zich in de randgemeenten vestigen zodra hun gezin is gevormd.

Dankzij de nieuwe atlas kunnen de ruimtelijke verschillen inzake huisvesting in België worden gemeten en kan de financiële bijstand voor het verwerven van een woning beter worden gericht. De situatie is heel wat complexer dan het louter tegenover elkaar stellen van Vlaanderen en Wallonië: sommige Vlaamse gemeenten hebben een meer Waals profiel en omgekeerd. De geobserveerde verschillen op mesogeografische (gemeenten) schaal moeten op microgeografische (buurten en statistische sectoren) schaal worden genuanceerd. Dat is de rijkdom van de geografische analyse op verschillende schalen, wat enkel mogelijk is aan de hand van volkstellingsgegevens : geen enkele steekproef kan ooit een dergelijke ruime ruimtelijke statistische analyse opleveren en de diverse huidige gegevensbanken (kadaster,...) kunnen nauwelijks de gegevens van een volkstelling vervangen (de meeste kaarten in de atlas kunnen dus onmogelijk worden geüpdatet).

Deel 5 - Economische activiteiten

In deze deel van de Atlas van België wordt het ruime thema van de economische activiteiten aangesneden en gevarieerde thema's voorgesteld, zoals de structuren en de dynamiek van de activiteit, de werkgelegenheid, het beleid ter uitvoering ervan, de buitenlandse investeringen, het vervoer, het toerisme of de buitenlandse handel. Er werden keuzes verricht gelet op statistische beperkingen. De Belgische economische ruimte wordt in al haar diversiteit en complexiteit voorgesteld. De configuratie ervan heeft dus meerdere gezichten en vertoont sporen van verschillende lagen die, vanaf het einde van de XVIIIe eeuw, geleidelijk het grondgebied hebben gekenmerkt.

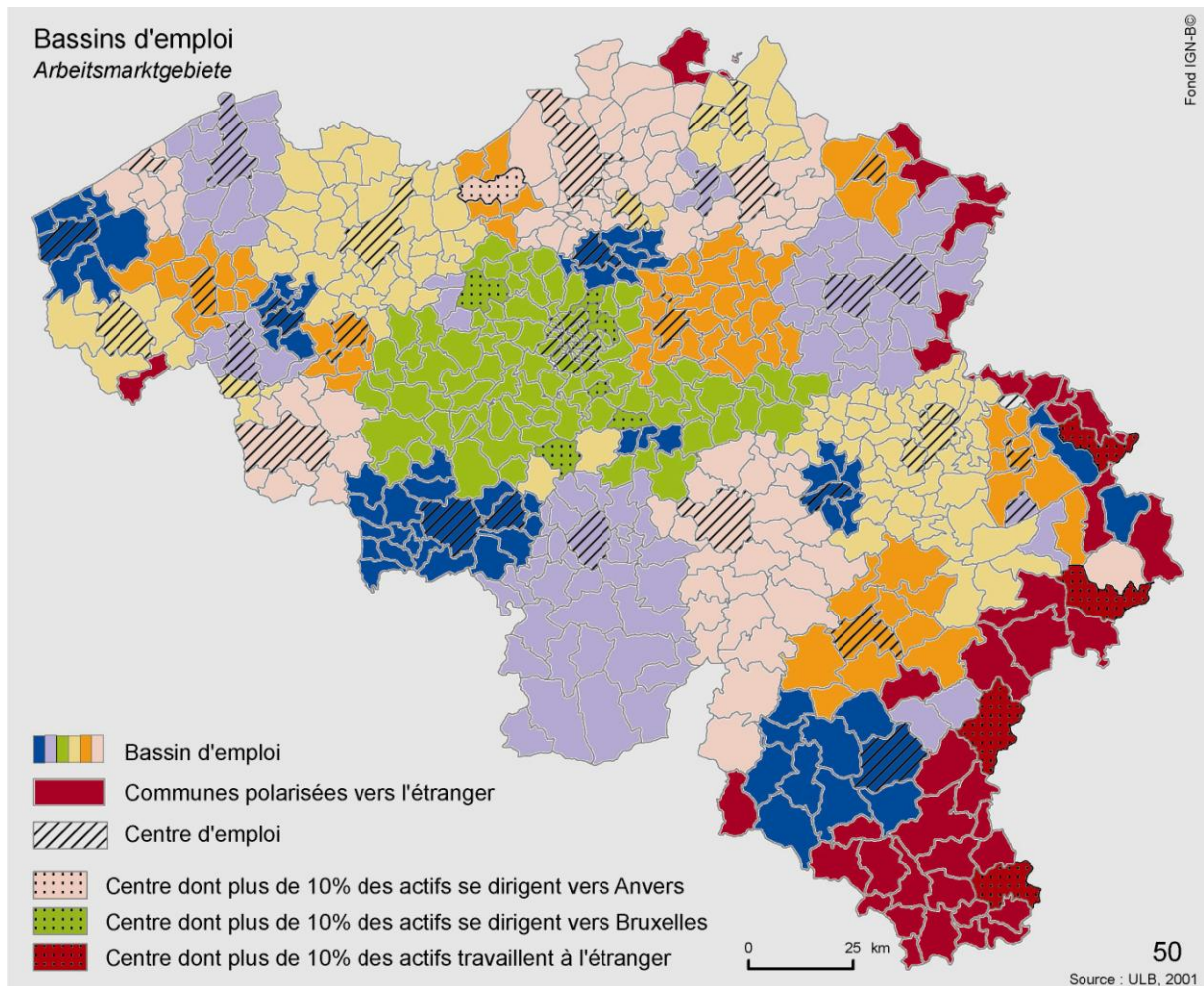
Economische activiteiten rond 1780

De ruimtelijke verdeling van de hedendaagse Belgische industrie is het resultaat van een lange historische ontwikkeling. In kaart 108 wordt het resultaat getoond van een specifieke telling die een idee geeft van de industriële activiteit in 1780, bij de aanvang van de industriële revolutie. De textielactiviteit vindt grotendeels in het noorden van het land plaats (aan de landbouw gelinkte vlasnijverheid), terwijl de zwaardere en technischere activiteit in het zuiden plaatsvindt (meer geschoolde arbeidskrachten en onafhankelijker van de landbouw). Te noteren valt ook de

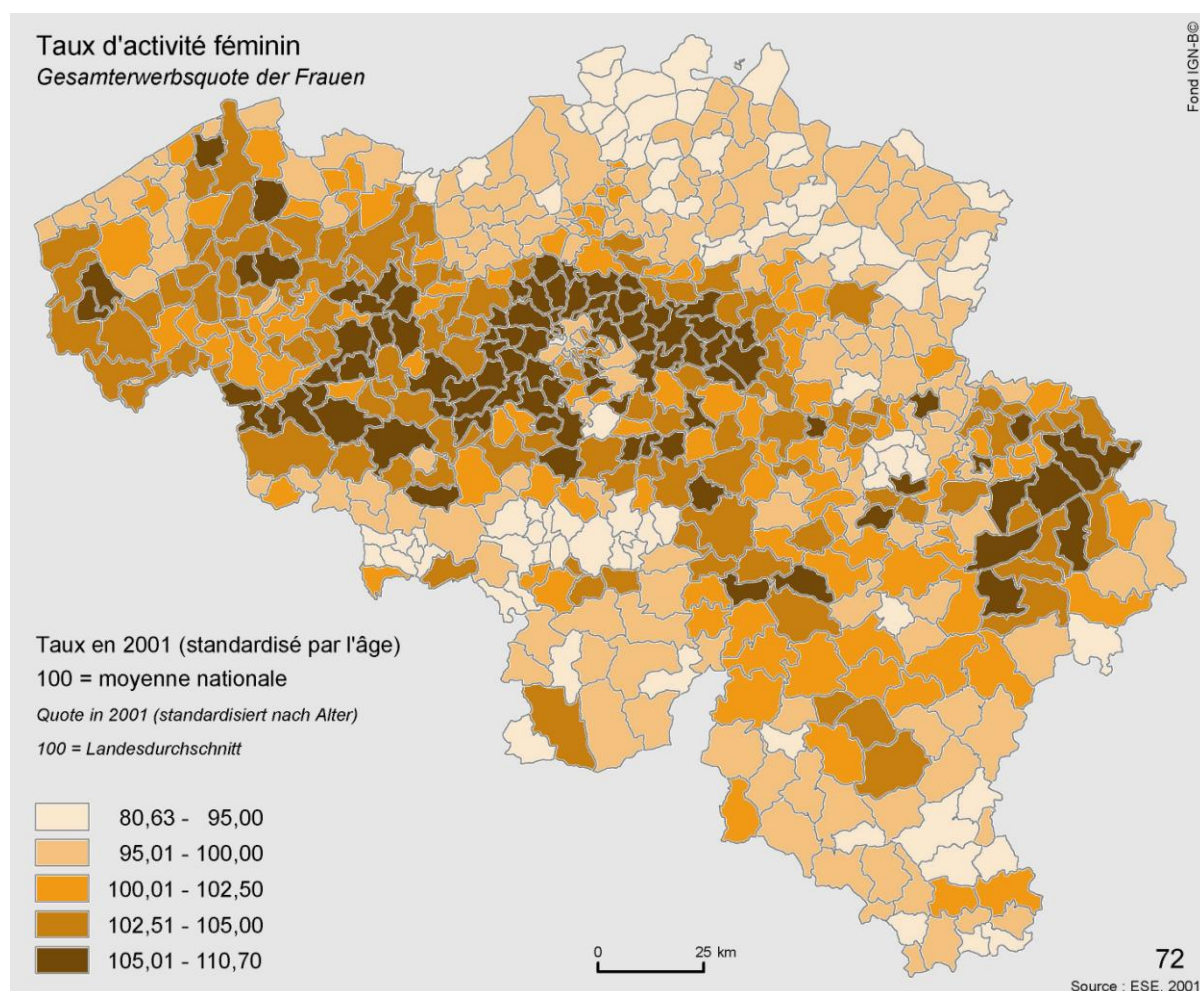
aanwezigheid van een gespecialiseerde stadsindustrie in de grotere steden (diamant en zijde in Antwerpen, papier in Brussel).

Werkgelegenheidsbekkens

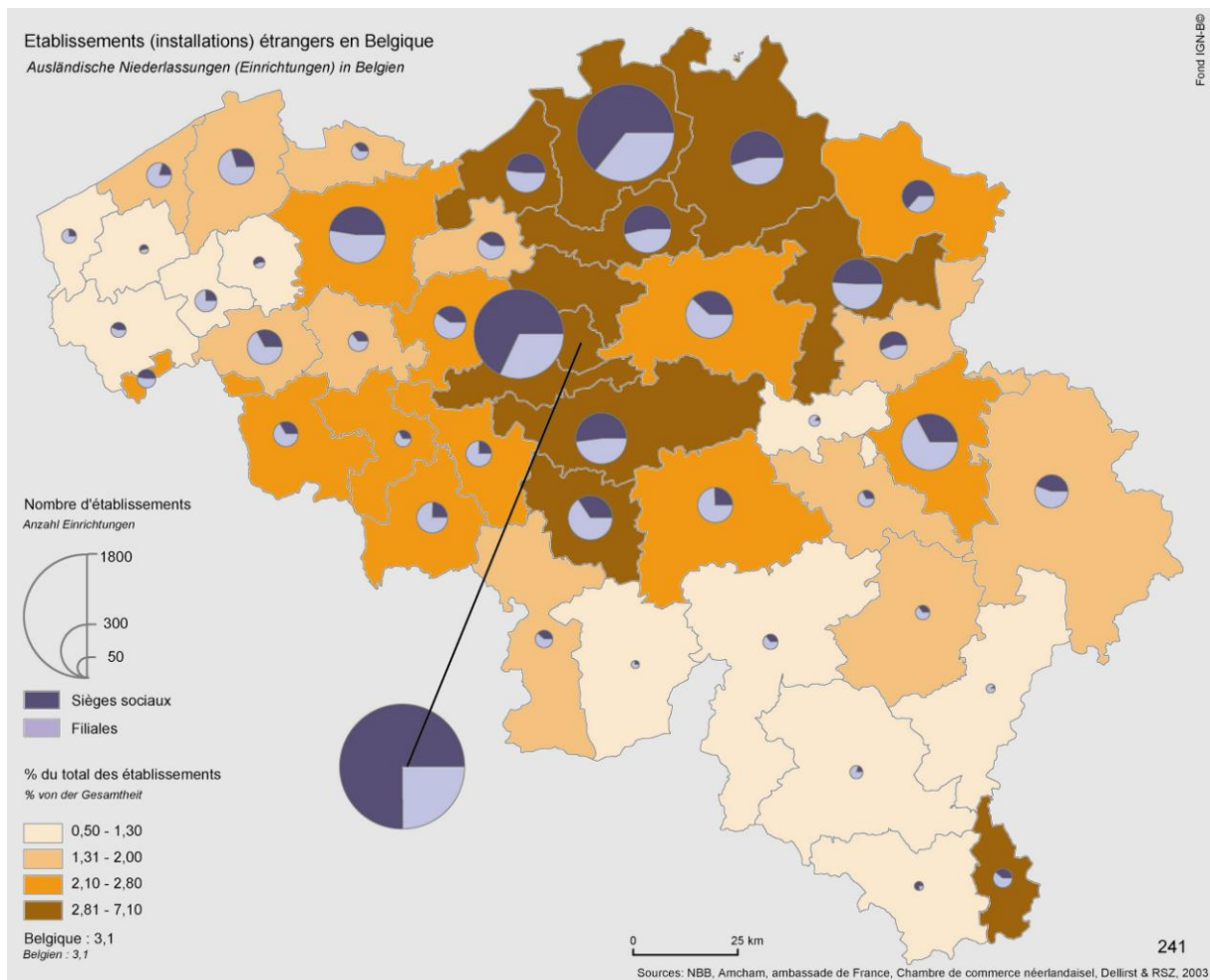
Uit de kaart van de werkgelegenheidsbekkens blijkt welke steden het meest arbeidskrachten aanwerven. In het centrum neemt Brussel een groot deel ervan voor zijn rekening. In Vlaanderen springen vooral de invloedzones Antwerpen en Gent in het oog. De werkgelegenheidsbekkens van de centra op de Waalse as, te weten Bergen-La Louvière, Charleroi, Namen en Luik verdelen onderling een groot gedeelte van het Waalse grondgebied. In het zuiden en het oosten van België springt vooral, vergeleken met 1991, de forse toename van de eerste pendelaarsstromen naar het buitenland in het oog, vooral aan de Luxemburgse grens.

Vrouwelijke tewerkstellingsgraad

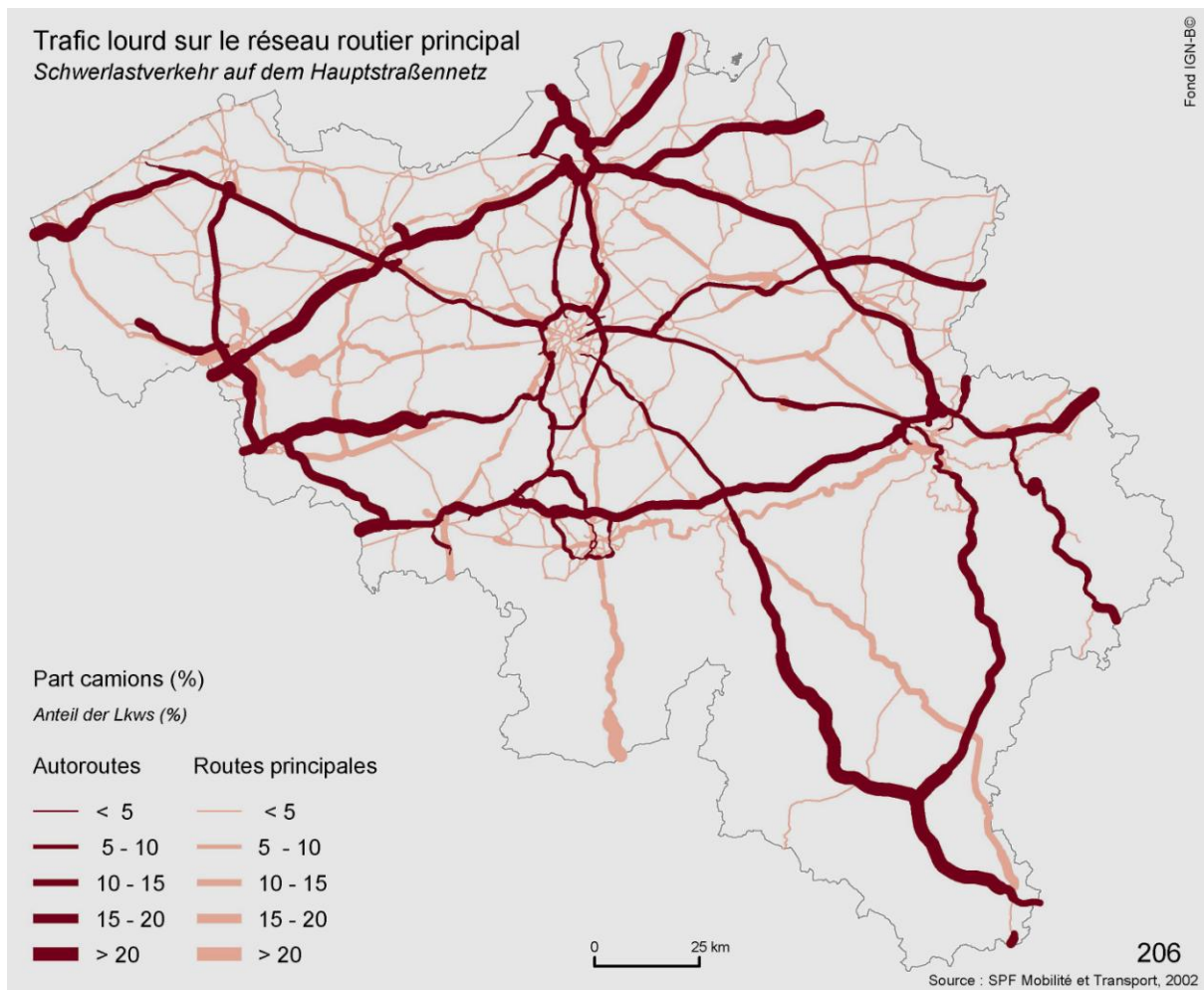
De schommelingen in de algemene tewerkstellingsgraad hangt sterk af van de vrouwelijke tewerkstellingsgraad, daar de mannelijke tewerkstellingsgraad overal zeer hoog ligt (meer dan 90 %). De ruimtelijke schommelingen van de vrouwelijke activiteitsgraad resulteren ruimschoots uit geërfde economische en sociale structuren (sterk vervrouwelijkte textielbekken – meer mannelijke activiteiten in de industriële bekkens). In de grote werkgelegenheidsbekkens, in hoofdzaak die van Brussel, Gent en Namen, werkt de ontwikkeling van de tertiaire sector de vrouwelijke activiteit in de hand.

Buitenlandse ondernemingen in België

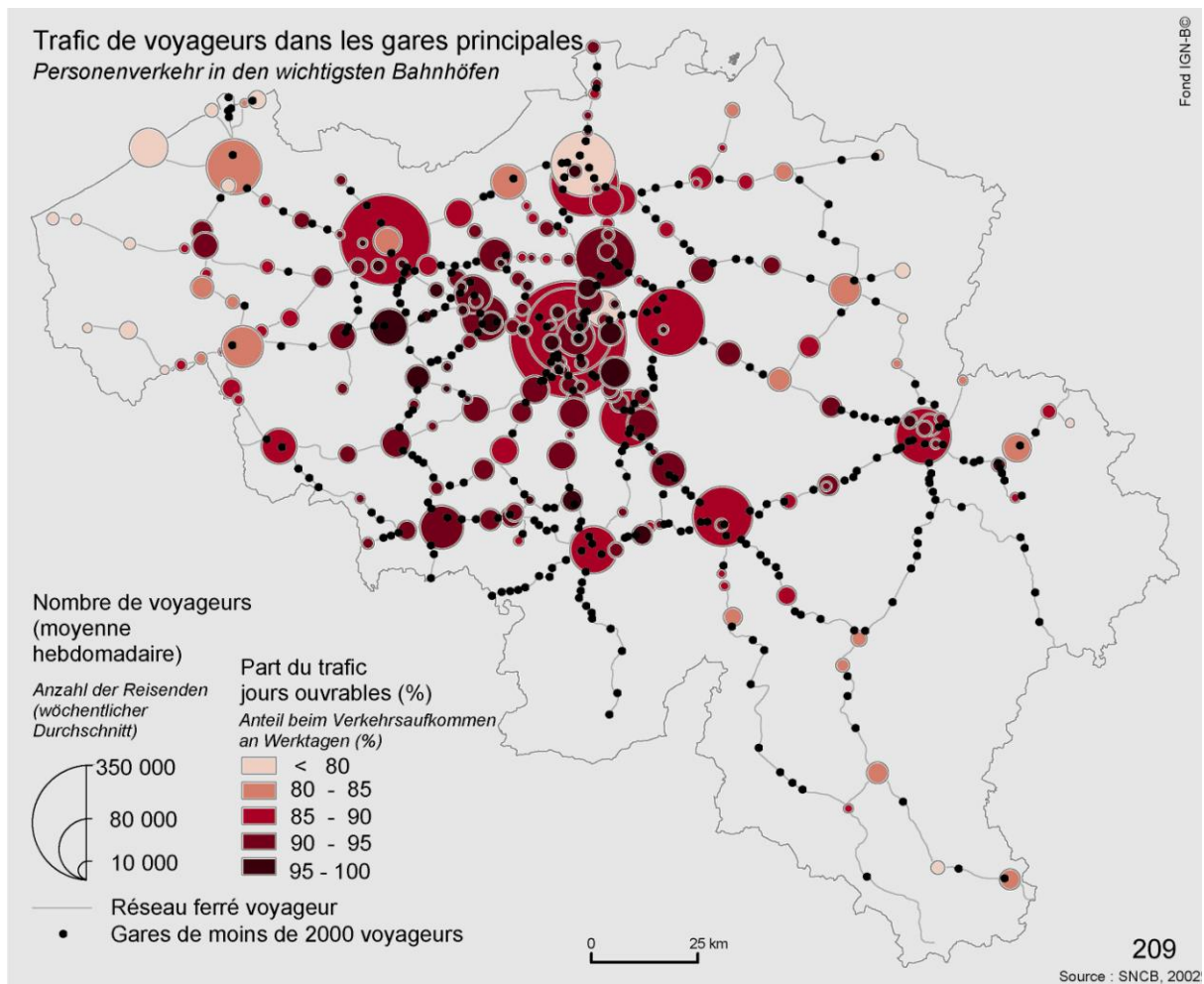
Buitenlandse ondernemingen vormen in België zowat 3 % van het totale aantal ondernemingen, die wel 12% van de werkgelegenheid vertegenwoordigen. Uit de kaart van de buitenlandse ondernemingen (maatschappelijke zetels en exploitatiezetels) blijkt dat zij niet gelijkmatig over het grondgebied zijn verdeeld. Het absolute en onbetwistbare zwaartepunt van hun activiteit ligt op de as Brussel-Antwerpen, met uitlopers naar het zuiden in Waals-Brabant tot in Charleroi en naar het oosten in de arrondissementen Turnhout en Hasselt. Ook in de arrondissementen Gent en Luik zijn er heel wat buitenlandse ondernemingen gevestigd.

Zwaar verkeer op het hoofdwegennetwerk

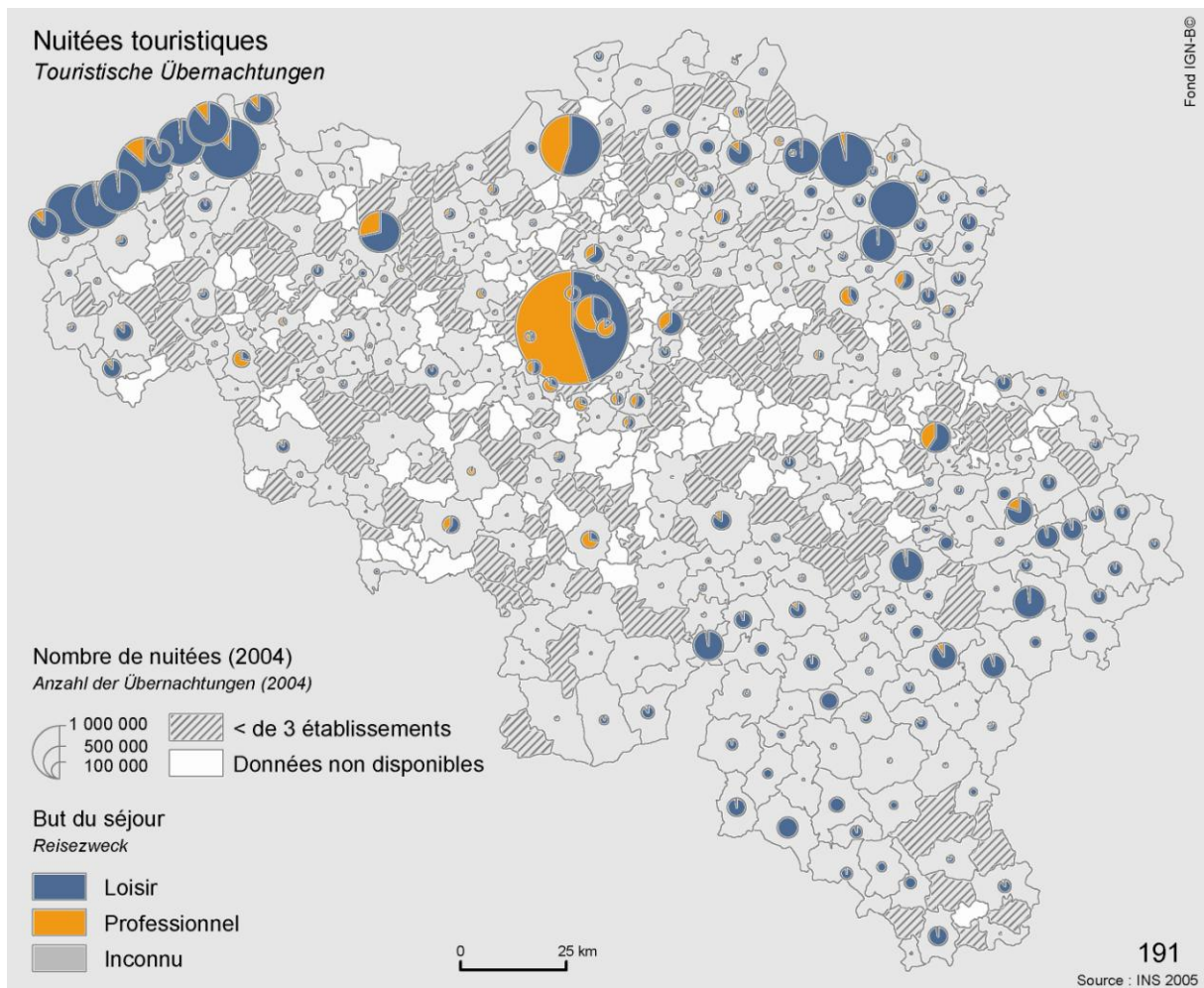
In België is er een zeer dicht, uitgebreid en performant wegennetwerk dat een zeer groot deel van het totale verkeer, in hoofdzaak van het zwaar verkeer, voor zijn rekening neemt. Op talrijke stroken op de autowegen bedraagt het aandeel van vrachtwagens immers meer dan 20 %, in het bijzonder op de grote Europese assen voor goederenvervoer (met name de as Antwerpen-Gent of de assen die de Ardennen doorlopen van noord naar zuid). Voor een groot deel van dat goederenvervoer is België slechts een doorvoerland, wat aanzienlijke overheidskosten genereert, gelet op de versnelde slijtage van het wegennet.

Reizigersverkeer in de belangrijkste stations

België heeft ook een zeer dicht spoornetwerk dat in hoofdzaak op Brussel is gericht (Brussel doorrijden is geen probleem meer, gelet op de aanleg van de Noord-Zuidverbinding in 1952), in tegenstelling tot andere Europese hoofdsteden zoals Parijs of Londen. Kaart 209 toont een overzicht van het gebruikpercentage van het NMBS-netwerk. Het verkeersvolume in de stations berust blijkbaar op drie factoren, te weten de grootte van de agglomeratie, de nabijheid van Brussel (bij gelijke bevolking stijgt de reizigersaantal in de stations naargelang de hoofdstad dichterbij komt, gelet op de sterke polarisering van de pendelaarsstromen) en tot slot de aansluitingsmogelijkheden, dat wil zeggen het aantal lijnen dat het beschouwde sporknooppunt verbindt (met als gevolg meer verplaatsingsmogelijkheden en een groter aantal reizigers op doorreis).

Toeristische overnachtingen

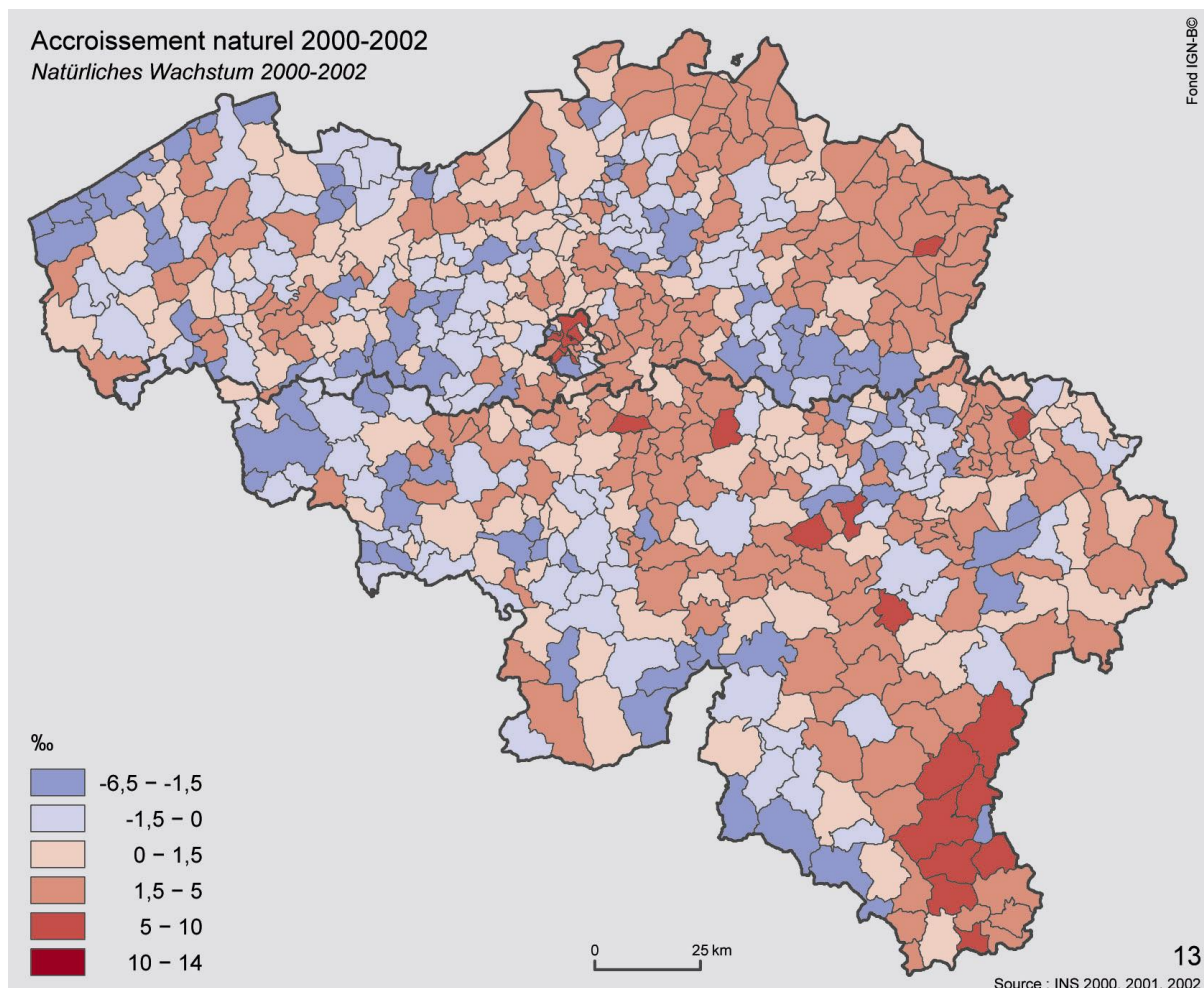
Het toeristische landschap in België vertoont vrij sterke contrasten. In kaart 191 blijkt dat contrast duidelijk uit ruimtelijke verdeling van het aantal toeristische bezoeken op gemeenteschaal. Op dit ogenblik speelt een groot deel van het toerisme in België zich af in de stad (zowat 40 % van de overnachtingen gebeurt in de agglomeraties, onder andere in het kader van verblijven om beroepsredenen). Naast de agglomeraties zijn er drie regio's waar zich een groot deel van de logiesverstreckende infrastructuur en de recreatieve accommodatie bevindt, te weten de kust, de Ardennen (Maas) en de Kempen.

Deel 6 - Bevolking

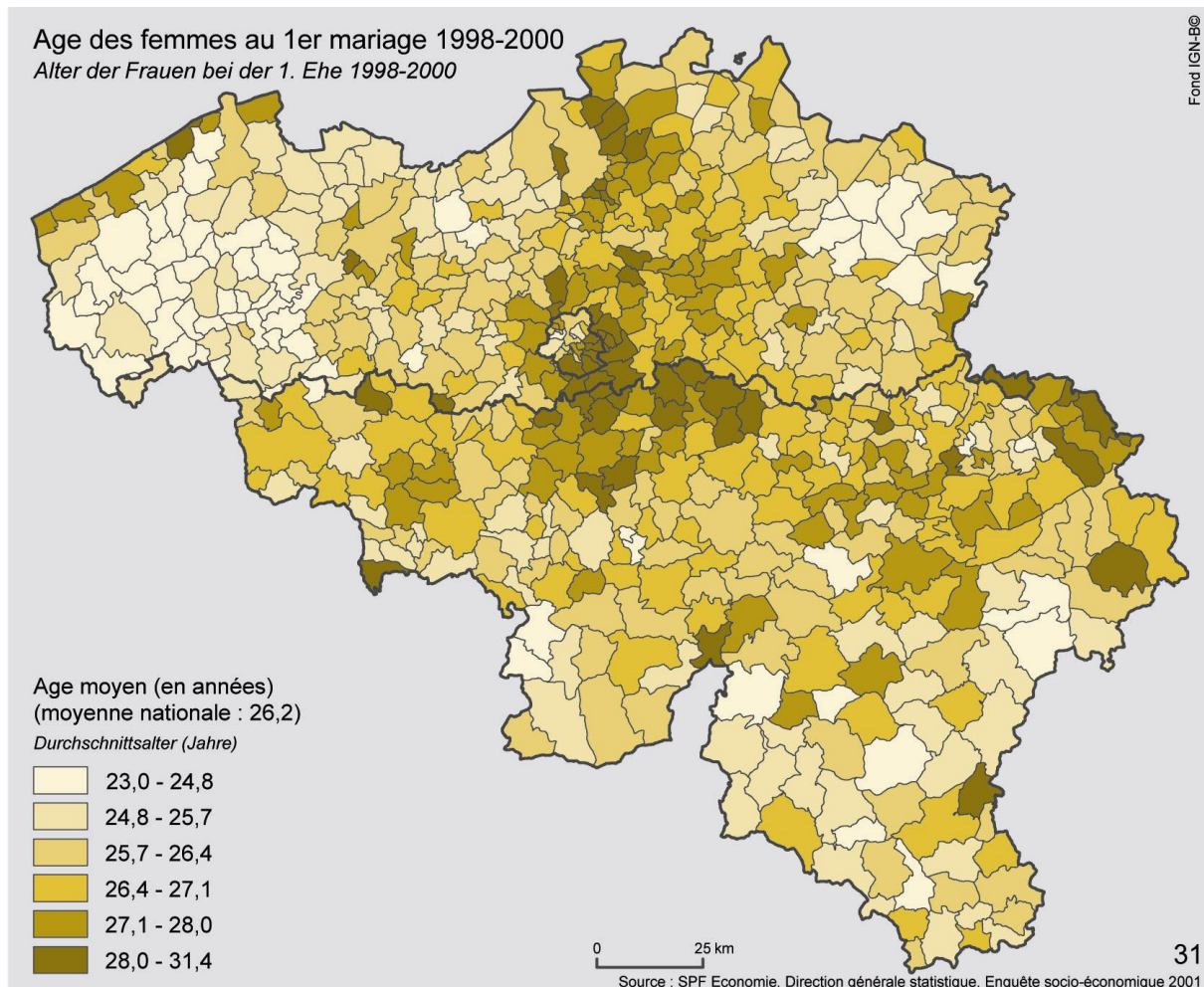
In dit deel komen de klassieke aspecten van de bevolkingsgeografie aan bod (ruimtelijke verdeling en ontwikkeling van de bevolking; componenten van die ontwikkeling: huwelijks- en vruchtbaarheidscijfers, sterfte- en ziektecijfers, interne en externe migraties; bevolkings- en gezinsstructuren), maar ook een reeks belangrijke sociaaleconomische kenmerken van de bevolkingsgroepen, waarover elders in de Atlas niets staat, en die thema's zijn die vaak in het kader van de bevolkingsgeografie worden aangesneden (te weten inkomen, positie ten opzichte van de arbeidsmarkt, diplomaniveau, schoolachterstand enz.). In de eerste plaats wordt de bevolkingssituatie beschreven bij de sociaaleconomische enquête in 2001, de kenmerken en de demografische gedragingen ervan, maar ook de dynamiek ervan in de laatste decennia, vergeleken met de vroegere volkstellingen en waarbij ook gegevens van na de enquête worden gebruikt. Tot slot werden in de zoektocht naar het inzicht in de fenomenen de observaties in een historisch perspectief op langere termijn geplaatst, sinds de onafhankelijkheid van België, en gerelateerd aan economische, maatschappelijke, politieke en andere contexten die kunnen helpen die fenomenen te verduidelijken en te begrijpen. Hoewel doorgaans op gemeentelijke schaal werd gewerkt, werden sommige indicatoren op de schaal van de "statistische sectoren" in kaart gebracht, bijvoorbeeld voor belangrijke stedelijke agglomeraties of per statistische sectorgroep over het gehele land, en andere indicatoren op de schaal van de arrondissementen. De analyseschaal werd algemeen genomen aangepast aan de indicatoren, de betrouwbaarheid van de gegevens en de interpretatieloga. Om de observaties in perspectief te plaatsen, worden ook internationale en, in het bijzonder, Europese vergelijkingen verricht.

De Atlas van België is niet beperkt tot het verzamelen van documenten die kort worden becommentarieerd. De keuze en de opbouw van de kaarten en grafieken zijn doordacht en zodoende begrijpelijk. Ook de bestaande literatuur werd geraadpleegd, zodat de Atlas een stand van zaken voorstelt van de ruimtelijke variaties in de kenmerken en de gedragingen van de bevolking.

Uit de kaart van de natuurlijke bevolkingsgroei blijken Vlaanderen en Wallonië in de periode 2000-2002 niet meer elkaars tegengestelde te zijn. De verschillen liggen nu meer in de contrasterende leeftijdsstructuren dan in de gedragingen. De Kempen, die vanaf 1880 werden geïndustrialiseerd en waar het geboortecijfer tot in de jaren zestig zeer hoog is gebleven, hebben een jonge bevolkingsstructuur, wat de natuurlijke groei in de hand werkt (weinig overlijdens, veel geboorten). De andere regio's met een opmerkelijke bevolkingsgroei zijn regio's waar vooral jonge volwassenen naartoe getrokken zijn, met een blijvend hoog geboortecijfer tot gevolg, te weten het zuidoosten van Brussel, het oosten van Antwerpen, het zuidwesten van Brugge en het zuiden van Luik; hetzelfde fenomeen valt de as Brussel-Aarlen te beurt. De aan het Groothertogdom Luxemburg grenzende gemeenten trekken voordeel uit het grote aanbod van goedbetaalde jobs in dat land en de lagere vastgoedkosten in België. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest valt de kanaalzone in het oog door de uit de immigratie voortkomende verarmde bevolkingsgroepen. In Louvain-la-Neuve tot slot vestigen zich jonge gezinnen in het zog van de universiteit. Een negatieve natuurlijke groei is vooral te vinden in toeristische regio's, te weten de kust, het zuiden van Namen en de vallei van de Semois, waar zich personen vestigen ouder dan 50 jaar, waar niet het geboortecijfer maar wel het sterftcijfer in het oog springt, te weten koppels met meerderjarige kinderen, gepensioneerden en weduwnaars. Dat fenomeen is ook aanwezig in de Denderstreek, het Doornikse en het zuiden van Limburg.

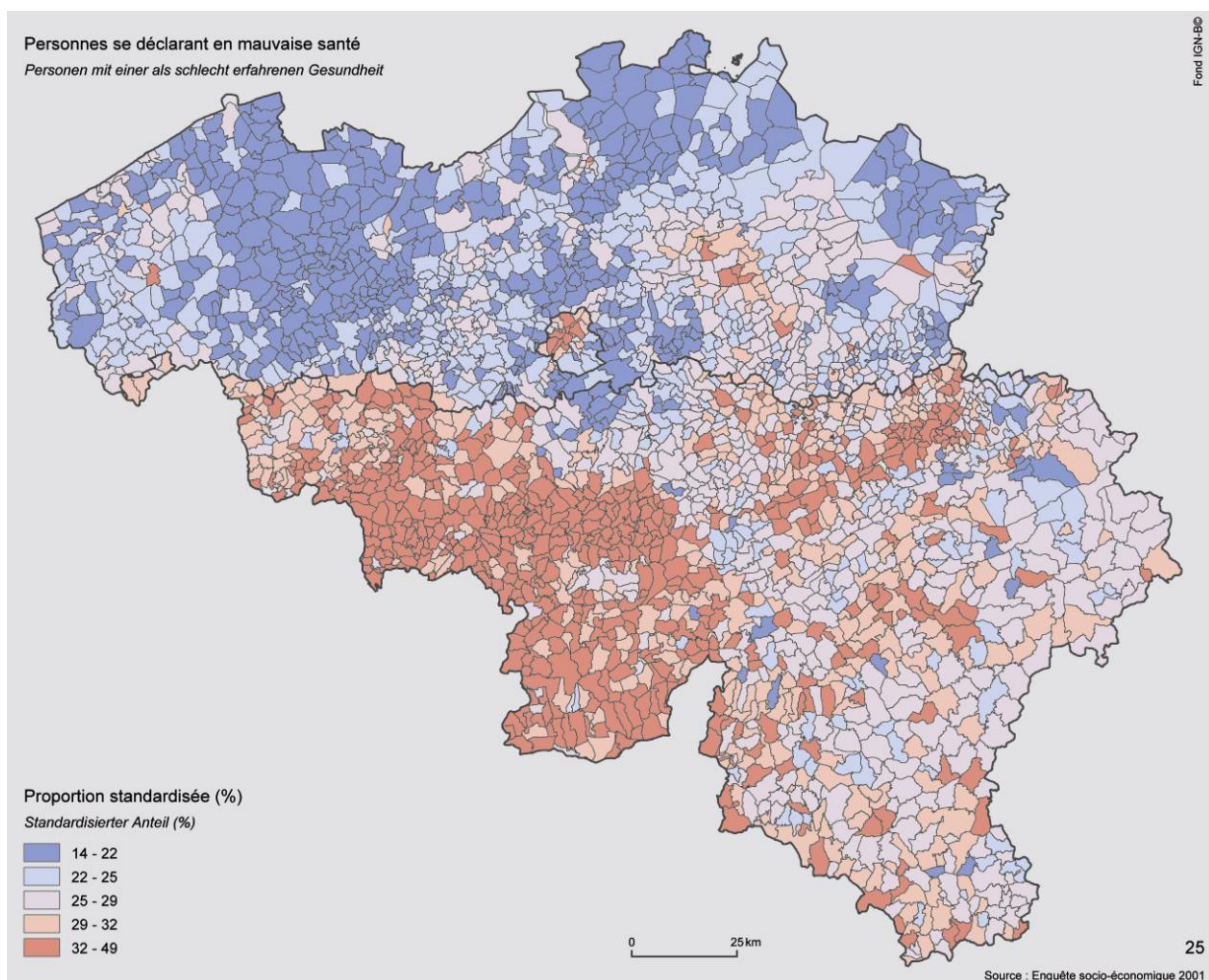

Voor de periode 1998-200 schommelt de gemiddelde leeftijd bij het eerste huwelijk per gemeente tussen 23 en 31,4 jaar, zijnde een verschil van meer dan acht jaar! De meest late huwelijken vinden plaats in de randgemeenten van Brussel en Antwerpen (voortzetting van de studie in de rijkere bevolkingsklassen), in Voeren en in een deel van de Oostkantons en aan de kust. Vroege huwelijken worden in drie regio's aangegaan, te weten Oost-Vlaanderen, Limburg en het hart van de Ardennen met hoge huwelijkscijfers en een blijvende gehechtheid aan het katholicisme. Ook in de Brusselse kanaalzonegemeenten wordt er snel getrouwd, wat gelinkt is aan de bevolkingsgroepen uit de immigratie.

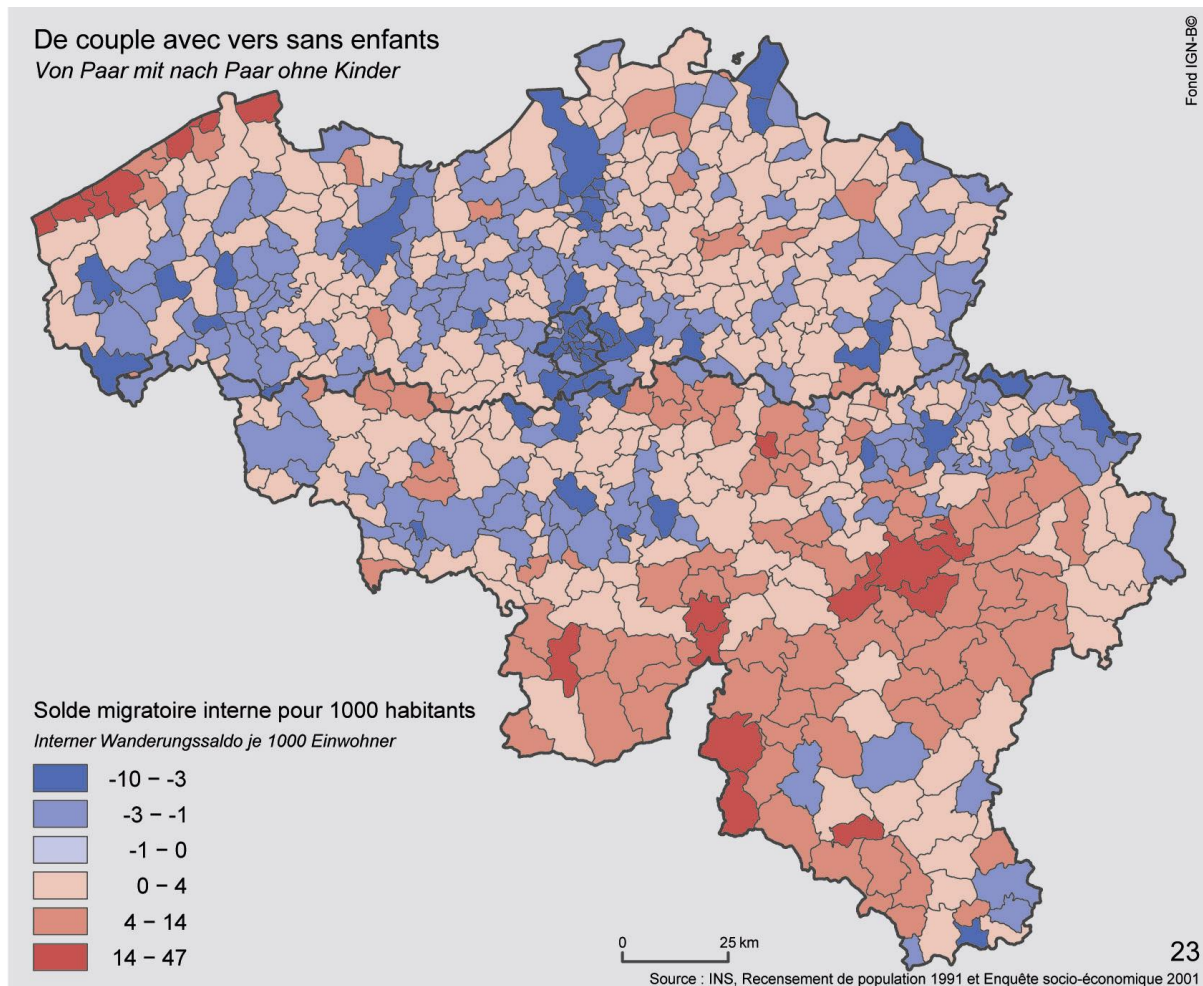

In de sociaaleconomische enquête van 2001 werd voor de eerste maal de volledige bevolking bevraagd over haar perceptie van de gezondheid, met als mogelijke antwoorden 'zeer goed', 'goed', 'middelmatic', 'slecht' of 'zeer slecht'. Wij hebben hier de laatste drie antwoorden gegroepeerd, overeenkomstig de internationale aanbevelingen. De standaardisering van de verhouding sluit het effect van de leeftijd op de gezondheidstoestand uit. Algemeen genomen is de correlatie tussen ervaren gezondheid en sterftcijfer goed. Daar de ervaren gezondheid gemeten wordt uitgaande van een groter aantal personen dan het sterftcijfer (de volledige bevolking aan de ene kant, enkel de overledenen aan de andere kant), levert het meten van de ervaren gezondheid meer betrouwbare gegevens en minder verrassende gegevens op. De ervaren gezondheid kan dienovereenkomstig nauwkeurig in kaart worden gebracht, hoewel de overeenstemming niet perfect is. De ervaren gezondheid is een subjectieve meting van het ziektecijfer (het ziek zijn), de vergelijkende sterfte-index en de levensverwachting objectieve metingen van het sterftcijfer (het overlijden). Het grootste ruimtelijke contrast is de tegenstelling tussen Vlaanderen, met betere gezondheidscijfers, en Wallonië. Interessant om vast te stellen is dat dat contrast relatief duidelijk is, behalve voor Waals-Brabant en dat het niet gaat om een gradiënt tussen het noorden en het zuiden. De uitleg daarvoor zijn de verschillende gedragspatronen, wat met name het verbruik van vetstoffen of fruit en groenten betreft, of de fysieke activiteiten, meer uitgesproken in Vlaanderen. Een tweede vaststelling is de impact van het sociaaleconomisch statuut, waaruit blijkt dat de levensverwachting in Waals-Brabant hoger ligt en lager in de verarmde gemeenten langs het kanaal in Brussel, van Anderlecht tot Vilvoorde. In Wallonië is de levensverwachting lager in Henegouwen

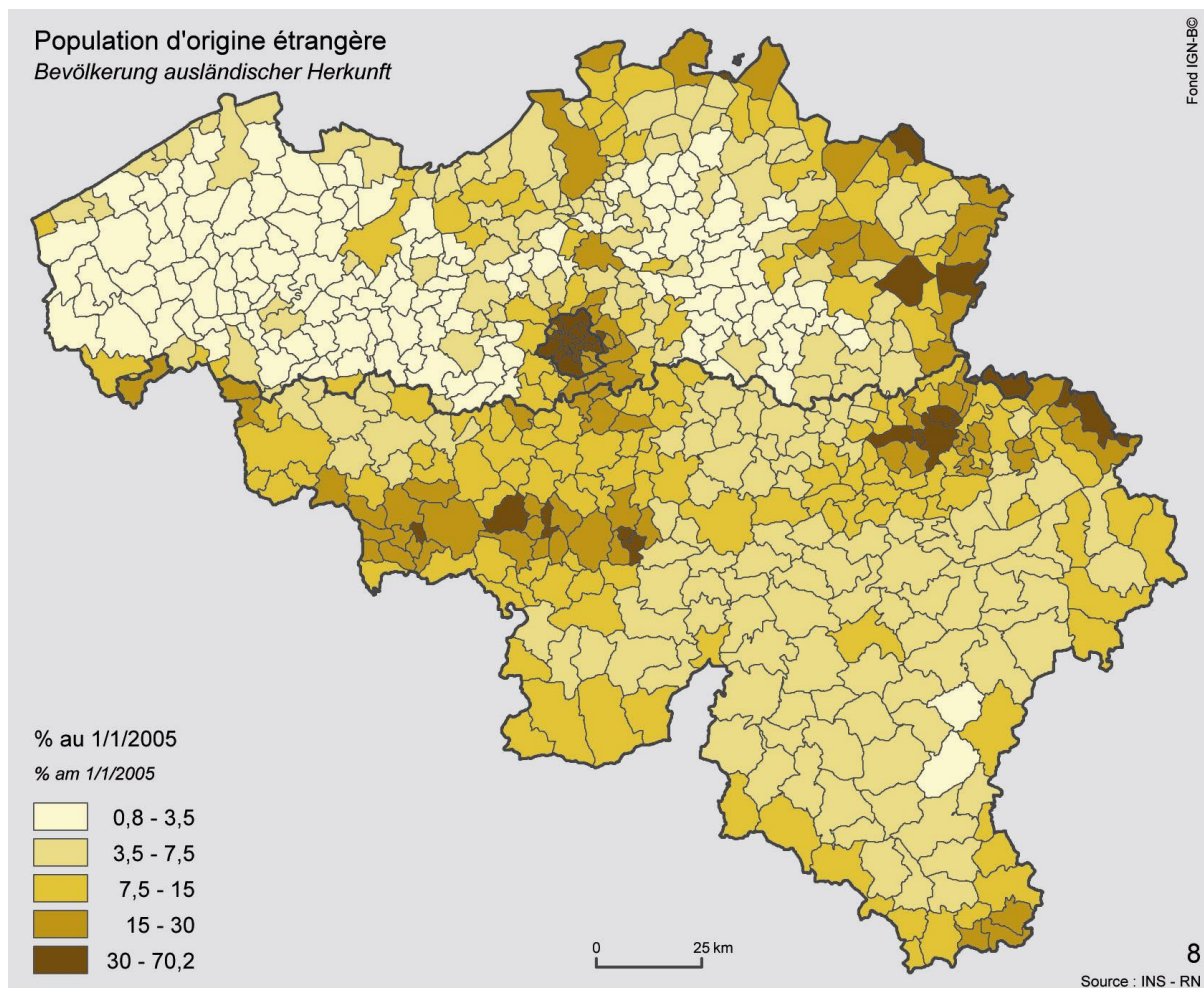
en de as Luik-Hoei. De langetermijnevolgen van zwaar werk in de mijnen en de metallurgie veroorzaken vandaag nog meer werkloosheid. Tot slot is de levensverwachting algemeen genomen lager in de steden dan in de randgemeenten, zoals in Brussel, Antwerpen, Gent en Brugge. Al die vaststellingen kunnen ook gedaan worden op de sterftekaart op gemeentelijk niveau. Uit de kaart van de ervaren gezondheid wordt ook de aandacht gevestigd op een strook in een richting noordwesten-zuidoosten gericht op Aarschot, Tielt en Scherpenheuvel, die afsteekt tegen drie aangrenzende provincies door een minder goed ervaren gezondheid. Meer naar het noordoosten toe is er een strook waar met minder uitgesproken slechte gezondheid die overeenstemt met de Kempense steenkoolmijnen, van Beringen tot Eisden. Geen van beide stroken springt duidelijk in het oog op de kaarten wat de levensverwachting betreft.

De interne migraties van de personen waarvan de kinderen tussen 1991 en 2001 meerderjarig zijn geworden, omvatten gedeeltelijk migraties die aan de uittreding uit het beroepsleven zijn gelinkt. De mensen verlaten vooral de grote steden en de randgemeenten ervan die het laatst werden verstedelijkt, waarvan de kinderen die op het ogenblik van de migratie jong waren meerderjarig zijn geworden. Vooral de toeristische regio's trekken mensen aan, te weten de kust en de Ardennen. Hun leeftijd varieert van 45 (te vroeg op met pensioen te gaan) tot 80 jaar.

Zich toespitsen op de bevolking van vreemde oorsprong in plaats van op de personen van vreemde nationaliteit maakt het mogelijk vast te stellen hoe de nationaliteitscode sinds 1985 is veranderd. De ruimtelijke verdeling is een weerspiegeling van de geschiedenis van de immigratie in België. In het interbellum en tot in 1960 immigreerden vooral laaggeschoolde arbeiders die in de mijnen en in de zware metaalindustrie in de Waalse industriële as en in Limburg waren tewerkgesteld. Van 1960 tot 1974 mochten meer sectoren buitenlandse werknemers in dienst nemen en de nieuwe immigranten vestigden zich in de grote steden, in het bijzonder in de driehoek Brussel, Antwerpen en Gent. Ook buitenlands kaderpersoneel vestigt zich in de ruime rand rond Brussel. In de grenzonen tot slot vestigen staatsburgers uit buurlanden zich na hun pensionering aan de andere kant van de grens om fiscale redenen en om de grondbelasting. In Vlaanderen en Wallonië wordt opgemerkt dat de bevolking van de gemeenten die zich niet in een van de genoemde situaties bevinden, minder mensen van buitenlandse oorsprong tellen.

In Wallonië en in Brussel zijn er meer arbeidsovereenkomsten met bepaalde duur dan in Vlaanderen en leggen de werknemers ook meer variabele werkuren op. Hier ziet men de tegenstelling tussen het rijkere Vlaanderen en het kwetsbaardere en flexibelere Wallonië en Brussel ten gevolge van de werkgelegenheids crisis.

Meer informatie

Website van het onderzoeksprogramma **ATLAS** van het Federaal Wetenschapsbeleid:

<http://www.belspo.be/belspo/fedra/prog.asp?l=nl&COD=AT>

Deel 1 - Politieke geografie

- Christian Vandermotten (coördinator), Laboratoire de Géographie humaine, Université Libre de Bruxelles, cvdmotte@ulb.ac.be
- Christian Kesteloot, Dpt Aard- en Omgevingswetenschappen, Afdeling Geografie, Katholieke Universiteit Leuven, chris.kesteloot@geo.kuleuven.ac.be
- Pieter Saey, Vakgroep Geografie, Universiteit Gent, piet.saey@rug.ac.be

Deel 2 - Landschap, platteland en landbouw

- Marc Antrop (coördinator Landschap), Vakgroep Geografie, Universiteit Gent, marc.antrop@ugent.ac.be
- Serge Schmitz (coördinator Platteland), Unité de géographie économique et sociale, Université de Liège, S.Schmitz@ulg.ac.be
- Etienne Van Hecke (coördinator landbouw), Dpt Aard- en Omgevingswetenschappen, Afdeling Geografie, Katholieke Universiteit Leuven, etienne.vanhecke@geo.kuleuven.ac.be

Deel 3 - Steden

- Jean-Michel Decroly (coördinator), Unité Tourisme et patrimoine, Université Libre de Bruxelles, jmdecrol@pop.vub.ac.be
- Christian Kesteloot, Dpt Aard- en Omgevingswetenschappen, Afdeling Geografie, Katholieke Universiteit Leuven, chris.kesteloot@geo.kuleuven.ac.be
- Eléonore Wolff, Institut de Gestion de l'Environnement et d'Aménagement du territoire (IGEAT), Université Libre de Bruxelles, ewolff@ulb.ac.be

Deel 4 - Wonen

- Isabelle Thomas (coördinatrice), Département de géographie et géologie, Université Catholique de Louvain, isabelle@geog.ucl.ac.be
- Dominique Vanneste, Dpt Aard- en Omgevingswetenschappen, Afdeling Geografie, Katholieke Universiteit Leuven, dominique.vanneste@geo.kuleuven.ac.be
- Luc Goossens, Departement Sociologie en Sociaal Beleid, Universiteit Antwerpen, Luc.Goossens@ua.ac.be

Deel 5 - Economische activiteiten

- Bernadette Mérenne-Schoumaeker (coördinatrice), - Service d'Etudes en Géographie économique fondamentale et appliquée (SEGEFA), Université de Liège, B.Merenne@ulg.ac.be
- Ann Verhetsel, Vakgroep Transport en Ruimtelijke Economie, Universiteit Antwerpen, Ann.Verhetsel@ufsia.ac.be
- Jean-Michel Decroly (coördinateur), Unité Tourisme et patrimoine, Université Libre de Bruxelles, jmdecrol@pop.vub.ac.be
- Christian Vandermotten (coördinateur), Laboratoire de Géographie humaine, Université Libre de Bruxelles, cvdmotte@ulb.ac.be

Deel 6 - Bevolking

- Jean-Pierre Grimmeau (coördinateur), Institut de Gestion de l'Environnement et d'Aménagement du territoire (IGEAT), Université Libre de Bruxelles, grimmeau@ulb.ac.be
- Raphaël Lagasse, Ecole de Santé publique, Université libre de Bruxelles, rlagass@ulb.ac.be
- Thierry Eggerickx, Groupe d'Etudes de Démographie appliquée (GÉDAP), Université Catholique de Louvain, eggerickx@spri.ucl.ac.be
- Etienne Van Hecke, Dpt Aard- en Omgevingswetenschappen, Afdeling Geografie, Katholieke Universiteit Leuven, etienne.vanhecke@geo.kuleuven.ac.be
- Bernadette Mérenne-Schoumaeker, - Service d'Etudes en Géographie économique fondamentale et appliquée (SEGEFA), Université de Liège, B.Merenne@ulg.ac.be
- Patrick Deboosere, Interface Demografien, Vrije Universiteit Brussel, Patrick.Deboosere@vub.ac.be

Ondersteuning aan de cartografie

- Jean-Paul Donnay, Laboratoire SURFACES, Université de Liège, jp.donnay@ulg.ac.be
- Philippe De Maeyer, Vakgroep Geografie, Universiteit Gent, philippe.demaeyer@ugent.ac.be

Experten

- Madame Micheline Lambrechts, experte au Bureau fédéral du Plan, ml@plan.be
- Herman Van der Haegen, Professeur émérite au département de géographie de la Katholieke Universiteit Leuven, Herman.VanderHaegen@geo.kuleuven.be

Louizalaan, 231 B-1050 Brussel **W.** www.belspo.be **T.** +32 (0)2 238 34 11 **F.** +32 (0)2 230 59 12 **@** info@belspo.be

PROGRAMMATORISCHE FEDERALE OVERHEIDSDIENST WETENSCHAPSBELEID: ALGEMEEN RIJKSARCHIEF EN RIJKSARCHIEF IN DE PROVINCIEËN · ALGEMENE DIRECTIE "INTERNATIONALE EN INTERFEDERALE COÖRDINATIE & WETENSCHAPPELIJKE INDICATOREN" - ALGEMENE DIRECTIE "ONDERZOEKSPROGRAMMA'S & LUCHT- EN RUIMTEVAARTTOEPASSINGEN" - BELGISCH INSTITUUT VOOR RUIMTE-AERONOMIE - KONINKLIJK BELGISCH INSTITUUT VOOR NATUURWETENSCHAPPEN - KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË - KONINKLIJKE MUSEA VOOR KUNST EN GESCHIEDENIS - KONINKLIJKE MUSEA VOOR SCHONE KUNSTEN VAN BELGIË - KONINKLIJKE STERRENWACHT VAN BELGIË - KONINKLIJK INSTITUUT VOOR HET KUNSTPATRIMONIUM - KONINKLIJK METEOROLOGISCH INSTITUUT VAN BELGIË - KONINKLIJK MUSEUM VOOR MIDDEN-AFRIKA - BELNET - DIENST VOOR WETENSCHAPPELIJKE EN TECHNISCHE INFORMATIE